

PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBAS CENTRS

Vadlīnijas
taisnīga patērētāja kreditēšanas līguma
sastādīšanai

2010

Saturs

Ievads.....	3
1. Normatīvie akti un vadlīniju piemērošanas apjoms, subjekti.....	4
2. Patērētāja kreditēšanas līguma jēdziens normatīvajos aktos	5
3. Patērētāja informēšanas nozīme, neskaidra un netaisnīga līguma noteikuma jēdziens un iekļaušanas sekas līgumā.....	7
3.1. Patērētāja informēšanas nozīme	7
3.2. Neskaidra līguma noteikuma jēdziens un sekas	9
3.3. Netaisnīga līguma noteikuma jēdziens un sekas	10
4. Biežāk sastopamie netaisnīgie līguma noteikumi un kļūdas patērētāja kreditēšanas līgumos.....	14
4.1. Līguma noteikumi, kas paredz pārāk plašas un/vai nepamatotas tiesības piemērot līgumsodu vai cita veida kompensāciju	14
4.2. Līguma noteikumi, kas paredz kredīta devēja tiesības prasīt no patērētāja neproporcionāli lielu līgumsodu vai citu kompensāciju par līgumsaistību neizpildi	17
4.3. Pārāk plašas un/vai nepamatotas tiesības vienpusēji atkāpties no līguma.....	23
4.4. Slēpti līguma noteikumi.....	26
4.5. Vienpusēja līguma noteikumu grozīšana	27
4.6. Tirgus risku nepamatota pārlikšana uz patērētāju	29
4.7. Patērētāja tiesību vērsties tiesā ierobežojumi.....	31
4.8. Patērētāju tiesību ierobežojumi, veicot pirmstermiņa kredīta atmaksu	36
4.9. Netaisnīgi noteikumi galvojuma līgumos	39
4.10. Cita veida netaisnīgi līguma noteikumi	41

Ievads

Patērētāja kreditēšanas līguma saturs jautājums ir ieguvis īpašu aktualitāti, ņemot vērā Latvijas ekonomiskās situācijas izmaiņas, kā arī izmaiņas tiesu praksē, proti, tiesas sāk aktīvāk iesaistīties netaisnīgu līguma noteikumu izvērtēšanas procesā. Pieļautie pārkāpumi un to sekas gan attiecībā uz kredīta devēju, gan arī uz patērētāju norāda uz nepieciešamību detalizēti izskaidrot normatīvo aktu prasības, kas palīdzētu patērētāja kreditēšanas līguma izstrādes, noformēšanas un piemērošanas procesā iesaistītajām personām ievērot to prasības. Līdz ar to Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (turpmāk – PTAC) ir izstrādājis šīs vadlīnijas, lai palīdzētu patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanas procesā iesaistītajām personām sastādīt patērētājiem piedāvātos līgumus, ievērojot patērētāju tiesību aizsardzību reglamentējošo normatīvo aktu prasības attiecībā uz taisnīga līguma sastādīšanu. Vadlīnijas izstrādātas, lai rosinātu patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējus pārstrādāt patērētājiem piedāvātos līguma projektus atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kā arī nepiemērot attiecībā pret patērētājiem jau līgumā iekļautos netaisnīgos līguma noteikumus.

Vadlīnijas attiecas uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem un citām personām, kas iesaistītas patērētāju kreditēšanas līgumu sastādīšanā (piemēram, notāri, juristi) un noteikumu piemērošanā (kredīta devējs).

Vadlīniju mērķis ir nodrošināt, ka patērētāja kreditēšanas līgumos tiktu iekļauti skaidri un taisnīgi līguma noteikumi.

1. Normatīvie akti un vadlīniju piemērošanas apjoms, subjekti

Šīs vadlīnijas attiecas uz patērētāju kreditēšanas līgumiem un to izstrādāšanā, noformēšanā un piemērošanā attiecībā pret patērētājiem iesaistītajām personām.

Patērētāja kreditēšanas līgumu noformēšanas prasības patlaban Latvijā reglamentē šādi normatīvie akti:

1. **Patērētāju tiesību aizsardzības likums** (turpmāk – PTAL) (īpaši 5., 6., 8. un 8.¹pantu noteikumi);
2. **Ministru kabineta 2008.gada 25.augusta noteikumi Nr.692 “Noteikumi par patērētāja kreditēšanas līgumu”** (turpmāk – Noteikumi Nr.692), kas nosaka sekojošo:
 - kāda informācija jāsniedz patērētājam pirms patērētāja kreditēšanas līguma noslēgšanas, kā arī patērētāja kreditēšanas reklāmās;
 - konkrētus noteikumus, kuriem jābūt norādītiem patērētāju kreditēšanas līgumos;
 - gada procentu likmes aprēķināšanas kārtību;
 - kredīta pirmstermiņa atmaksas kārtību.

! Uz līgumiem, kas noslēgti pirms Noteikumu Nr.692 spēkā stāšanās, attiecas 1999.gada 13.jūlija noteikumu Nr.257 „Noteikumi par patērētāja kreditēšanas līgumu” (turpmāk – Noteikumi Nr.257) prasības.

PTAL un Noteikumi Nr.692 Latvijā ievieš Eiropas Padomes 1986.gada 22.decembra Direktīvas 87/102/EEK par to dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz patēriņa kredītu, kas grozīta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 1990.gada 22.februāra Direktīvu 90/88/EEK un Eiropas Parlamenta un Padomes 1998.gada 16.februāra Direktīvu 98/7/EK (turpmāk – Patēriņa kredīta direktīva) un Padomes 1993.gada 5.aprīļa direktīvas 93/13/EEK par negodīgiem noteikumiem patērētāju līgumos (turpmāk - Netaisnīgu līguma noteikumu direktīva) prasības.

Jāatzīmē, ka šīs vadlīnijas attiecas uz taisnīga līguma noformēšanu, sīkāk neanalizējot Noteikumos Nr.692 ietvertās prasības attiecībā uz patērētāja kreditēšanas līgumā ietveramo informāciju.

2. Patērētāja kreditēšanas līguma jēdziens normatīvajos aktos

Patērētāja kreditēšanas līguma definīcija izriet no PTAL 8.panta pirmās daļas un 31.panta otrās daļas noteikumiem. Atbilstoši PTAL 8.panta pirmās daļas noteikumiem (konkrētā redakcija ir spēkā no 2008.gada 23.jūlija) saskaņā ar patērētāja kreditēšanas līgumu persona, kas nodarbojas ar patērētāja kreditēšanu, piešķir vai apsola piešķirt patērētājam kredītu, tai skaitā kredītu nekustamā īpašuma iegādei. Kredīts noformējams kā atlikts maksājums, aizdevums vai cita finansiāla vienošanās. PTAL 31.pantā, kas nosaka patērētāja prasījumus saistībā ar patērētāja kreditēšanu, norādīti dažādi patērētāja kreditēšanas veidi, to skaitā, arī patērētāja kredīts, ko patērētājam piešķīrusi trešā persona (kredīta devējs) saskaņā ar līgumu starp kredīta devēju un pārdevēju vai pakalpojuma sniedzēju, vai izmantojot sadarbību starp kredīta devēju un pārdevēju vai pakalpojuma sniedzēju patērētāja kreditēšanā.

Pirmkārt, tulkojot minētās tiesību normas, jāsecina, ka PTAL izpratnē patērētāju kreditēšanas līguma definīcija attiecas uz plašāku civiltiesisko līgumu loku salīdzinājumā ar Civillikumā noteikto regulējumu par aizdevuma līgumu, jo patērētāja kredīts var tikt noformēts arī kā atlikts maksājums vai cita finansiāla vienošanās. Otrkārt, no patērētāja kreditēšanas līguma definīcijas neizriet, ka par obligātu pazīmi patērētāja kreditēšanas līgumam uzskatāma tieša naudas līdzekļu izsniegšana patērētājam - ar patērētāja kreditēšanas līguma PTAL 8.panta pirmās daļas izpratnē palīdzību patērētājam tiek nodrošināta iespēja iegūt savā īpašumā izvēlēto preci, neveicot par to samaksu uzreiz, bet gan ilgākā laika periodā, savukārt par kredīta devējs (finansētājs) konkrētā darījuma rezultātā iegulda savus naudas līdzekļus, peļņu gūstot no procentiem vai cita veida maksājumiem. Piemēram, noslēdzot finanšu līzings līgumu, naudas summa praksē bieži nemaz patērētājam netiek pārskaitīta, bet tā saskaņā ar noslēgtu sadarbības vai cita veida līgumu tiek pārskaitīta tieši pārdevējam vai pakalpojuma sniedzējam, no kura patērētājs preci vēlas iegādāties. Jāatzīmē, ka svarīga patērētāja kreditēšanas līguma pazīme ir tieši tā, ka patērētājam, noslēgtā patērētāja kreditēšanas līguma rezultātā pāriet attiecīgās preces īpašumtiesības, ja tas nenotiek, piemēram, kā tas ir, noslēdzot operatīvā līzings līgumu – konkrētais līgums nav uzskatāms par patērētāja kreditēšanas līgumu. Treškārt, patērētāja kreditēšanas līgumam ir jābūt noslēgtam ar patērētāju.

Padomes 1986.gada 22.decembra direktīva 87/102/EEK par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz patēriņa kredītu, kas grozīta ar direktīvam 90/88/EEK un 98/7/EEK (turpmāk – Patēriņa kredīta direktīva), kuras ieviestas Latvijas likumdošanā, 2.panta c punkts paredz līdzīgu patērētāja kreditēšanas līguma definīciju. Minētās direktīvas preambulā minēts, ka sakarā ar direktīvu pieņemtie normatīvie akti nevarētu tikt apieti līguma formulējuma dēļ. Tādējādi nav pieļaujams tāds līguma priekšmeta vai nosaukuma formulējums, kas mēģinātu apiet patērētāja kreditēšanas regulējumu. Kā piemērs gadījumiem, kad aizdevēji mēģina „apiet” patērētāja kreditēšanas regulējumu, ir gadījumi, kad aizdevums tiek izsniegts uz vekseļa pamata, kuru izsniegšanu reglamentē Vekseļu likums, taču arī tas neizslēdz patērētāja kreditēšanas regulējuma piemērošanu.

Latvijā Noteikumi Nr.692 un PTAL noteikumi par patērētāja kreditēšanas līgumu attiecas arī uz hipotekārās kreditēšanas jomu, ko apliecina arī PTAL 8.panta pirmajā daļā iekļautā patērētāja kreditēšanas līguma definīcija. Šādas tiesības dalībvalstīm piešķirtas saskaņā ar Patēriņa kredīta direktīvas 15.pantu, kas paredz, ka „Šī direktīva neliedz dalībvalstīm paturēt vai pieņemt stingrākus noteikumus, lai aizsargātu patērētājus saistībā ar viņu pienākumiem, kas izriet no Līguma” (līdz ar

to šī direktīva ir uzskatāma par minimālās harmonizācijas direktīvu). Tādējādi Latvijā attiecībā uz hipotekāro kredītešanu saskaņā ar Patēriņa kredīta direktīvā piešķirto pilnvarojumu ir noteikti stingrāki noteikumi.

Ņemot vērā minēto, par patērētāja kredītešanas līgumiem uzskatāmi aizdevuma līgumi, patēriņa kredīta līgumi, finanšu līzings, hipotekārā kredīta, nomaksas pirkuma, kredītkaršu, overdrafta, lombardos noslēgtie līgumi par naudas līdzekļu izsniegšanu, uz vekseļa pamata izsniegtais aizdevums un citi līgumi, kas atbilst patērētāja kredītešanas līguma definīcijai.

Jāatzīmē, ka patērētāja kredītešanas līguma regulējums ir noteikts, lai patērētājam nodrošinātu papildu aizsardzību finanšu darījumos ar kredīta devēju, jo „Līzings līgumi un citādi patērētāju kredītešanas līgumi nostāda patērētāju jūtāmā ekonomiskā atkarībā no preču pārdevēja vai ar to saistītā kredīta devēja, piemēram, līzings sabiedrības” un „(...)Viena no patērētāja kredītešanas līgumiem raksturīgākajām pazīmēm ir tā, ka patērētājs uzņemas ilgtermiņa saistības, bet bieži neapzinās finansiālos riskus, kas viņu sagaida līguma darbības laikā(...)”¹

Tādēļ noteiktais regulējums attiecas tikai uz tādiem līgumiem, kas tiek noslēgti ar patērētāju, t.i., fizisku personu, kas izsaka vēlēšanos iegādāties, iegādājas vai varētu iegādāties vai izmantot preci vai pakalpojumu nolūkam, kurš nav saistīts ar tās saimniecisko vai profesionālo darbību (PTAL 1.panta 3.punkts). Izvērtējot, vai konkrētais līgums noslēgts ar patērētāju, jāņem vērā attiecīgā kredīta izmantošanas nolūks – vai tas tiks izmantots patērētāja vai, piemēram, viņa ģimenes locekļu privātajām vajadzībām vai arī patērētāja saimnieciskajai darbībai, jo „(...) grupas apzīmējums „patērētāji” norāda, ka aptvertas ir tikai tās aktivitātes, kas attiecas uz plašu patēriņu, bet nevis tās, kas ir profesionālās vai saimnieciskās darbības ietvaros”².

Nosakot to, vai attiecīgajā līgumā konkrētā fiziskā persona darbojusies ārpus saimnieciskās vai profesionālās darbības būtu jānoskaidro, kādām no šīm vajadzībām prece vai pakalpojums pārsvarā ir paredzēts.³ Tādējādi, ja patērētājs norāda, ka, piemēram, 40% no saņemtā kredīta izmantos savai saimnieciskajai darbībai, bet – 60% privātajām vajadzībām, uzskatāms, ka attiecībā uz konkrēto līgumu būs piemērojams patērētāju tiesību regulējums. Savukārt gadījumos, kad no līguma nav izsecināms kredīta izmantošanas mērķis, būtu jāpieņem, ka līgums pieder privātā patēriņa sfērai, ja vien no personas izturēšanās vai citiem līguma noslēgšanas apstākļiem nav skaidri redzams, ka prece vai pakalpojums domāti saimnieciskajai vai profesionālajai darbībai.⁴

¹ Balodis K. Ievads Civiltiesībās. Zvaigzne ABC, 2007, 46., 194.lpp.

² Zadraks G. Direktīvas 93/13/EEK par netaisnīgiem līguma noteikumiem patērētāju līgumos nepieciešamā reforma. *Likums un Tiesības*, 2005. Nr.4.

³ Balodis K. Ievads Civiltiesībās. Zvaigzne ABC, 2007, 47.lpp.

⁴ Turpat.

3. Patērētāja informēšanas nozīme, neskaidra un netaisnīga līguma noteikuma jēdziens un iekļaušanas sekas līgumā

3.1. Patērētāja informēšanas nozīme

Patērētāja informēšanas pienākums ir cieši saistīts ar caurspīdīguma principa ievērošanu patērētāja kreditēšanas līgumā. Lai patērētājs izvēlētos tieši sev visatbilstošāko kreditēšanas pakalpojumu, kas tādējādi samazina arī kredīta devēja kredītrisku, kredīta devējam īpaša rūpība jāvelta patērētājam pirms kreditēšanas līguma noslēgšanas sniegtajai informācijai. Patērētāja informēšanas pienākumu nosaka arī PTAL 17.panta pirmās daļas noteikumi.

Jāuzsver, ka skaidras informācijas sniegšana ir svarīgākais elements, arī realizējot atbildīgas aizdošanas un aizņēmšanās principu. Tādējādi patērētāja kā aizņēmēja rīcībā ir jābūt pieejamai visai nepieciešamajai informācijai, lai viņš pieņemtu uz informāciju balstītu lēmumu, kurš no piedāvātajiem kredīta produktiem ir piemērotāks tieši viņam.

Šādā pirms līguma noslēgšanas sniedzamajā informācijā kredīta devējs var ietvert informāciju par dažādiem riskiem saistībā ar kredītu, piemēram, ietekme atkarībā no ārzemju valūtas svārstībām, procentu likmes izmaiņām, izmaiņām aktīvu cenās. Tāpat arī sarežģītāku produktu izskaidrošanai būtu nepieciešami vienkārši produktu apraksti.

! Kredīta devējam jāņem vērā, ka patērētājam sniegtajai informācijai pirms līguma noslēgšanas ir jābūt: **skaidrai, saprotamai un vispusīgai**, bez liekām detaļām.¹

Slēdzot patērētāja kreditēšanas līgumu, kredīta devējam uzmanība jāpievērš patērētājam sniegtajai informācijai, proti, gan informācijai, kas tiek sniegta pirms kreditēšanas līguma noslēgšanas (piemēram, produktu aprakstos, līgumu projektos, reklāmās u.c.), gan arī ietverta pašā kreditēšanas līgumā.²

Attiecībā uz pirms līguma noslēgšanas sniegto informāciju kredīta devējam jāpievērš uzmanība arī šādas informācijas pasniegšanas veidam. Proti, šādai informācijai ir jābūt pasniegtai strukturētā veidā, kas tādējādi dod iespēju patērētājam veikt attiecīgo piedāvājumu salīdzinājumu. Informācijai ir jābūt arī formulētai vienkāršā valodā, izvairoties no pārmērīgas terminu un sarežģītu frāžu lietošanas.

Uzdevumu sniegt pilnīgu informāciju pirms līguma noslēgšanas varētu izvirzīt komersantiem kā vispārēju pozitīvu pienākumu, lai novērstu situācijas, kad patērētājs noslēdz sev neizdevīgu līgumu vai līgumu, kas atšķiras no tā, ko viņš bija gaidījis slēgšanas brīdī. Tas ir īpaši svarīgi, runājot par cenas noteikumiem.³ Līdz ar to nozīmīgākā informācija, kas kredīta devējam būtu jāsniedz patērētājam pirms līguma noslēgšanas, ir informācija par procentu likmi, tās maiņas un pārskatīšanas noteikumiem, kā arī citām izmaksām, kas saistītas ar kredīta līgumu.

¹ European Commission. Public Consultation on responsible lending and borrowing in the EU. Brussels, 15 June 2009, p.5.

² Skat. Diagnostikas pārskats par patērētāju aizsardzību finanšu pakalpojumu jomā un finanšu potenciālu Latvijā. Kopsavilkums., pieejams: http://www.ptac.gov.lv/page/212&news_id=105.

³ Zadraks G. Direktīvas 93/13/EEK par netaisnīgiem līguma noteikumiem patērētāju līgumos nepieciešamā reforma. *Likums un Tiesības*, 2005, Nr.4.

Attiecībā uz patērētāja informēšanu kredīta devējam jāvērs uzmanība, ka Noteikumi Nr.692 nosaka norādāmo informācijas apjomu:

- **reklāmā**
- **kreditēšanas līgumā (Noteikumu Nr.692 17. un 18.punkts).**

Reklāmā ietveramā informācija.

Reklamējot iespēju kreditēt patērētāju, kredīta devējam jāņem vērā **atbildīgas aizņemšanās princips** (Noteikumu Nr.692 14.punkts), kas nozīmē, ka:

- Reklāmā aizliegts veicināt bezatbildīgu aizņemšanos.
Nosakot, vai reklāma veicina bezatbildīgu aizņemšanos, ņem vērā reklāmas kopējo saturu un tās pasniegšanas veidu, noformējumu un informāciju, kas reklāmā sniegta par kreditēšanas pakalpojumu, par pienākumu atmaksāt kredītu un citu sniegto informāciju, kas palīdz patērētājam pieņemt ekonomiski pamatotu lēmumu (Noteikumu 14.1.punkts).
- Reklāmā jāietver informāciju, kas brīdina patērētāju par nepieciešamību atbildīgi aizņemties **un** izvērtēt spēju atmaksāt kredītu.

Piemēram,
reklāmā nav ievērots atbildīgas
aizņemšanās princips:

Jāpievērš uzmanība, ka Noteikumi Nr.692 izdala atsevišķas **prasības**:

- **kreditēšanas pakalpojuma reklāmai** (Noteikumu Nr.692 15.punkts):

Ja reklāmā vai tirdzniecības vai pakalpojumu sniegšanas vietā piedāvā iespēju kreditēt patērētāju un norāda aizdevuma procentu likmi (fiksēta vai mainīga procentu likme, kas patērētājam gadā jāmaksā par aizdevuma summas izmantošanu saskaņā ar kreditēšanas līgumu) vai informāciju par kredīta izmaksām, jānorāda arī gada procentu likme, izņemot šo Noteikumu Nr.692 19., 22. un 23.punktā noteiktos kreditēšanas līgumu veidus.

- **reklāmai par preču un pakalpojumu iegādi kredītā** (Noteikumu Nr.692 16.punkts) :

Speciālās prasības, ja reklāmā vai tirdzniecības vai pakalpojumu sniegšanas vietā piedāvā iespēju kreditēt patērētāju noteiktu preču vai pakalpojumu iegādei un tiek

norādīta aizdevuma procentu likme vai informācija par kredīta izmaksām. Jānorāda arī šāda informācija:

- cena, par kādu prece vai pakalpojums tiek piedāvāts patērētājam par tūlītēju samaksu;
- gada procentu likme, izņemot Noteikumu Nr.692 19., 22. un 23.punktā noteiktos kreditēšanas līgumu veidus (*t.i., izņemot bezprocentu, trīs mēnešu un hipotekāro kredītu*);
- sākotnējās iemaksas lielums;
- kopējā summa, kas jāmaksā par preces vai pakalpojuma iegādi, izmantojot kredītu (preces vai pakalpojuma cena un kredīta kopējās izmaksas).

3.2. Neskaidra līguma noteikuma jēdziens un sekas

Saskaņā ar PTAL 6.panta otro daļu pakalpojuma sniedzēja pienākums ir patērētājam piedāvātajā līgumā ietvert līguma noteikumus, kas formulēti vienkāršā un saprotamā valodā. Slēdzot patērētāju līgumu, prasība formulēt noteikumus skaidrā uz saprotamā valodā un *in dubio contra proferentem* (latīņu val. – šaubu gadījumā pret radītāju) noteikums padara caurredzamību par juridiski saistošu Netaisnīgu līguma noteikumu direktīvas un PTAL principu.¹

Caurspīdīguma princips nozīmē to, ka līgumam jābūt sastādītam tā, lai „vidējais patērētājs” to varētu izlasīt un izprast bez jurista palīdzības, lai patērētājs netiktu nostādīts neizdevīgā stāvoklī tikai tādēļ, ka viņš neizprot konkrēto līguma noteikumu un nevar iedomāties, ka tas var tikt piemērots viņam par sliktu.

Ieteikumi, kā sagatavot līgumu, kura teksts patērētājam būtu skaidrs:

- līgums jā sagatavo, izvairoties no sarežģītiem terminiem (piemēram specifiski tehniski, juridiski termini), gariem skaidrojumiem, apzīmējumiem, īpaši tādiem, kuri līgumā nav izskaidroti. Kreditēšanas jomā, tie varētu būt, piemēram, dažādas procentu likmes, nepaskaidrojot to nozīmi (piemēram, mainīgās procentu likmes fiksētā daļa, EURIBOR, RIGIBOR);
- teikumiem līgumā vajadzētu būt īsiem un tekstam sadalītam nodaļās, lai patērētājs varētu vieglāk uztvert tekstu;
- līguma noteikumiem jābūt izkārtotiem secīgi pēc svarīguma un atbilstoši pienākumiem, ko tie rada (piemēram, kredīta devēja tiesības vienpusēji atkāpties no līguma vai patērētāja pienākumi (piemēram, nodrošināt algas ieskaitīšanu attiecīgās kredītiestādes kontā) nedrīkst būt norādīti pašās līguma beigās sīkā drukā);
- kredīta devējam kreditēšanas līguma projektos nepieciešams pievērst uzmanību tam, lai visi līguma speciālie un būtiskākie noteikumi tiktu ietverti līguma sākumā jeb galvenajos noteikumos, piemēram, līguma speciālajos noteikumos, līguma pirmajā daļā u.tml;
- kredīta devējam līguma projektā ieteicams izcelt (piemēram, biezākā drukā) nosacījumus, kas skar procentu likmi, piemēram, procentu likmes apmēru, periodu, noteikumus, kas paredz procentu likmes pārskatīšanu (šo informāciju norādot tūlīt aiz informācojas par procentu likmi). Svarīgāko informāciju, piemēram, par to, pēc cik ilga laika perioda kredīta

¹ Zadraks G. Direktīvas 93/13/EEK par netaisnīgiem līguma noteikumiem patērētāju līgumos nepieciešamā reforma. *Likums un Tiesības*, 2005, Nr.4.

devējam ir tiesības pārskatīt procentu likmi, kredīta devējam nepieciešams sniegt patērētājam jau pirms līguma noslēgšanas;

Piemēram,

„Aizdevuma mainīgās procentu likmes fiksētā daļa tiek noteikta uz katriem trīs gadiem, par pirmā trīs gadu perioda sākumu uzskatot šī aizdevuma līguma spēkā stāšanās dienu. Ja Banka palielina procentu likmi, tad ne vēlāk kā vienu mēnesi pirms kārtējā trīs gadu perioda beigām nosūta Aizņēmējam paziņojumu par jaunu aizdevuma mainīgās procentu likmes fiksēto daļu un termiņu, līdz kuram Aizņēmējam ar Banku jāparaksta atbilstošs aizdevuma līguma pielikums (..)”.

- līgumā skaidri būtu jānorāda gan kredīta devēja tiesības un pienākumi, gan arī patērētāja tiesības un it īpaši pienākumi – ja nepieciešams jāapkopo noteikumu sekas;
- līguma noteikumiem jābūt salasāmiem, jābūt pietiekoši liels burtu izmēram, lai patērētājs tekstu varētu izlasīt, nebojājot savu redzi;
- **līguma noteikumiem ir jābūt pieejamiem, piemēram, ļaujot patērētājam ar līgumu iepazīties, nodot līguma noteikumus patērētājam;**
- līgumu noteikumiem jābūt saprotamā (valsts oficiālā/dzimtā) valodā.¹

Tāpat arī jāatceras, ka patērētāja kredītēšanas jomā līgumos jābūt iekļautām konkrētām līguma sastāvdaļām, kuru nepieciešamību nosaka Noteikumi Nr.692 17. un 18.punkts, kas ir jānoformulē skaidri un saprotami patērētājam, īpaši tas attiecas uz prasībām attiecībā uz gada procentu likmi, kuras saturu būtu nepieciešams līgumā izskaidrot – īpaši to, ar ko tā atšķiras no aizdevuma procentu likmes, kā arī nosacījumus par visu kredītēšanas līguma maksājumu uzskaitījumu un to kopējās summas norādīšanu. Tāpat arī caurspīdīguma princips uzliek par pienākumu kredīta devējam līgumā norādīt skaidrus un pamatotus iemeslus gadījumiem, kad nepieciešams grozīt kredīta līgumā ietvertu procentu likmi un citus maksājumus (Noteikumu Nr.692 17.4.apakšpunkts), lai patērētājs, ja kredīta devējs šādas tiesības izmantos, varētu saprast pamatojumu šādām izmaiņām.

Saskaņā ar PTAL 6.panta 2.¹ daļu neskaidri un neprecīzi rakstveida līguma noteikumi tiek tulkoti par labu patērētājam.

3.3. Netaisnīga līguma noteikuma jēdziens un sekas

Saskaņā ar PTAL 3.panta 2.punktu patērētāju tiesības ir pārkāptas, ja nav ievērots līgumslēdzēju pušu tiesiskās vienlīdzības princips un līguma noteikumi ir netaisnīgi. Izvērtējot līguma noteikumu atbilstību PTAL, ir jāņem vērā PTAL 5. un 6.pantā noteiktais. PTAL 6.panta trešās daļas noteikumi paredz to, ka līguma noteikums, kuru līgumslēdzējas puses savstarpēji nav apspriedušas, ir netaisnīgs, ja tas pretēji labticīguma prasībām rada būtisku neatbilstību līgumā noteiktajās līgumslēdzēju pušu tiesībās un pienākumos par sliktu patērētājam. Savukārt tālākajos panta punktos sniegts indikatīvs netaisnīgu līguma noteikumu saraksts ar noteikumiem, kas varētu tikt atzīti pat netaisnīgiem.

¹ Skatīt, Willet C. The Directive on Unfair Contract terms in Consumer Contracts and its implementation in the United Kingdom. European Review of Private Law, 1997, No.2.p.234; Informācija patērētājiem – ko der ielāgot pirms paraksti līgumu <http://www.ptac.gov.lv/page/237>.

Tas izriet arī no Negodīgu līguma noteikumu direktīvas 3.pantā 3.punktā minētā¹. Tātad, ja nav konstatējama līguma noteikuma atbilstība kādai no PTAL 6.panta trešajā daļā noteiktajām pazīmēm, tas neizslēdz līguma noteikumu izvērtējumu pēc vispārējās klauzulas.²

Tādējādi no PTAL 6.panta trešās daļas izriet, ka par netaisnīgu var tikt atzīts jebkurš noteikums, kurš atbilst PTAL 6.panta trešajā daļā noteiktajām pazīmēm: 1) noteikums ir neapspriests; 2) tas pretēji labticīguma prasībām rada būtisku neatbilstību pušu tiesībās un pienākumos par sliktu patērētājiem. Papildus PTAL 5.pantā ir ietverts arī pušu tiesiskās vienlīdzības principa regulējums. Savukārt PTAL 6.panta pirmajā daļā noteikts netaisnīgu līguma noteikumu piedāvāšanas aizliegums patērētājam.

PTAL ir pieņemts saskaņā ar Netaisnīgu līguma noteikumu direktīvu, tādēļ, interpretējot PTAL, jāņem vērā Netaisnīgu līguma noteikumu direktīvas saturs un mērķis. Netaisnīgu līguma noteikumu direktīvas preambulā norādīts, ka „negodīguma novērtējumam nepakļauj noteikumus, kas apraksta galveno līguma priekšmetu, ne arī piegādāto preču vai pakalpojumu kvalitātes/cenas attiecību”, savukārt direktīvas 4.panta otrajā daļā noteikts, ka „noteikumu negodīguma novērtējums neattiecas ne uz precēm, kas par to saņemtas, ciktāl šie noteikumi ir vienkāršā, skaidrā un saprotamā valodā”. Tādējādi tiek uzskatīts, ka gan cena, gan līguma priekšmets ir būtiski līguma brīvības elementi, ko parasti nosaka vienojoties, tāpēc tos nedrīkst reglamentēt.³ Līdz ar to netaisnīguma izvērtējumam netiks pakļautas līguma būtiskās sastāvdaļas, kas parasti ir pušu apspriestas, piemēram, procentu likme vai cita veida maksa par kreditēšanas pakalpojumu, aizdevuma summa. Galvenais nosacījums ir tas, ka līguma būtiskajām sastāvdaļām jābūt formulētām vienkāršā, skaidrā un saprotamā valodā.

Analizējot neapspriesta līguma noteikuma pazīmi, jāņem vērā, ka ar Netaisnīgu līguma noteikumu direktīvu ieviestā patērētāju tiesību aizsardzība balstās uz ideju, ka patērētājs salīdzinājumā ar pārdevēju vai piegādātāju atrodas nelabvēlīgākā situācijā gan attiecībā uz iespēju risināt sarunas par darījuma noslēgšanu, gan attiecībā uz informētības līmeni. Tā rezultātā patērētājs pievienojas pārdevēja vai piegādātāja iepriekš izstrādātajiem noteikumiem bez iespējas īstenot savu ietekmi uz to saturu.⁴

Tādēļ saskaņā ar PTAL 6.panta piektās daļas noteikumiem līguma noteikums vienmēr ir uzskatāms par savstarpēji neapspriestu, ja līgums sastādīts iepriekš un patērētājam līdz ar to nav bijis iespējams ietekmēt attiecīgā līguma noteikumus. Līdz ar to par neapspriestiem vienmēr ir uzskatāmi tipveida līgumu noteikumi. Šādos gadījumos līgumu formas ir sastādītas iepriekš un patērētājam ir iespēja tikai iepazīties ar attiecīgo līguma noteikumu. Tātad „standartlīgumi per se tiek uzskatīti par neapspriežamiem, tāpēc standartnoteikumu piemērošanas gadījumā faktiski nav nekādas juridiskas iespējas izvairīties no Netaisnīgu līgumu noteikumu direktīvas piemērošanas. Pat

¹ Skatīt, 2002.gada 7.maija Eiropas Kopienu tiesas sprieduma lietā C-478/99 Eiropas Komisija pret Zviedriju motīvu daļas 20.punktu.

² Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2009.gada 22.septembra uzziņa AS „Latvijas Krājbanka” Nr. 21 04/7229-A-406jur http://www.ptac.gov.lv/upload/2008_word_dok/uzzina_-_as_latvijas_krajbanka.pdf.

³ Zadraks G. Direktīvas 93/13/EEK par netaisnīgiem līguma noteikumiem patērētāju līgumos nepieciešamā reforma. *Likums un Tiesības*, 2005, Nr.4.

⁴ 2000.gada 27.jūnija Eiropas Kopienu tiesas spriedums apvienotajās lietās no C-240/98 līdz C-240/98 Océano Grupo Editorial un Salvat Editores, Recueil, I-4941. lpp., 25.punkts.

skaidri izteikts patērētāja apliecinājums, ka viņš ir iepazīstināts ar līguma standartnoteikumiem un vienojies par tiem neizslēdz direktīvas piemērošanu”¹.

Tāpat arī līguma noteikums nevar tikt uzskatīts par individuāli apspriestu, ja tas ir viens no patērētājam piedāvātajiem variantiem vai, ja apspriešana ar patērētāju bijusi tīri formāla, piemēram, patērētāja interesēm nelabvēlīgie līguma noteikumi netika grozīti.

Līgumos ietvertās frāzes piemēram, „līgumu saprotu un apzinos līguma noteikumus”, nenozīmē, ka līgums ir savstarpēji apspriests ar patērētāju, šādai un līdzīgām frāzēm ir tikai deklaratīvs raksturs, jo galvenais kritērijs tam, vai līguma noteikums ir ticis savstarpēji apspriests ar patērētāju, ir tas, vai patērētājam ir bijusi reāla iespēja ietekmēt līguma noteikumus, mainīt līguma projekta redakciju, vai patērētājam ir bijusi iespēja piedāvāt savus noteikumus, vai pārdevējs, ražotājs, pakalpojuma sniedzējs ir uzklaušījis un akceptējis arī patērētāja piedāvātos noteikumus.² Tāpat arī, ņemot vērā minētos aspektus, par līguma noteikuma apspriešanu nav uzskatāms gadījums, kad patērētājs ir iepazinies ar līguma saturu un nav pret to izteicis iebildumus, kā arī fakts, ka patērētājs līgumu ir parakstījis. Tiesību zinātnē teikts, ka, ja pakalpojuma sniedzējs piedāvājis patērētājam standarta līgumu, bet pēc pārrunām līgums tiek parakstīts bez jebkādam izmaiņām, līguma noteikumi ir uzskatāmi par savstarpēji neapspriestiem un uz tiem attiecas direktīvas 93/13/EEK par negodīgiem noteikumiem patērētāju līgumos prasības.³

Savukārt, ja ir apspriesti līguma atsevišķi noteikumi vai atsevišķu noteikumu attiecīgi aspekti, tad nevar uzskatīt, ka savstarpēji apspriesti ir arī pārējie līguma noteikumi (PTAL 6.panta sestā daļa).

Līguma noteikumu apspriešanas pierādīšanas pienākums atbilstoši PTAL 6.panta septītās daļas noteikumiem ir uzlikts ražotājam, pārdevējam vai pakalpojuma sniedzējam. Tātad līguma noteikumi uzskatāmi par apspriestiem līguma noteikumiem, ja patērētājam slēdzot līgumu ar ražotāju, pārdevēju vai pakalpojumu sniedzēju pirms līguma noslēgšanas ir bijusi reāla iespēja ietekmēt attiecīgā līguma noteikumus (nevis tikai konkrētus aspektus), izteikt savu līguma variantu, piedāvāt līguma grozījumus, kurus attiecīgais ražotājs, pārdevējs vai pakalpojuma sniedzējs akceptē. To apliecina arī judikatūras atziņas - „Par apspriestiem līguma noteikumiem ir atzīstams tāds līguma noteikums, par kuru līgumslēdzēji savstarpēji apspriežot (savstarpēji apmainoties viedokļiem) ir vienojušies. Līdz ar to parakstīts līgums pats par sevi nav pietiekams pierādījums tam, ka līgumslēdzēji savstarpēji apsprieda katru līguma noteikumu atsevišķi”⁴. Par apspriestiem līguma noteikumiem atsevišķos gadījumos būtu uzskatāmi līguma noteikumi, kas ietverti izlīgumā ar patērētāju pēc tam, kad starp pusēm radies strīds. Kā liecina PTAC prakse – pat attiecīgā līguma

¹ Zadraks G. Direktīvas 93/13/EEK par netaisnīgiem līguma noteikumiem patērētāju līgumos nepieciešamā reforma. *Likums un Tiesības*, 2005, Nr.4.

² Zadraks G. Direktīvas 93/13/EEK par netaisnīgiem līguma noteikumiem patērētāju līgumos nepieciešamā reforma. *Likums un Tiesības*, 2005, Nr.4.

³ Howells G., Wilhemsson Th., EC Consumer Law, Aldershot, Brookfield USA, Singapore, Sydney, Ashgate/Dartmouth, 1997, p.93.

⁴ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 7.marta spriedums lietā Nr. C30 5190 03 SKA-59, motīvu daļas 14.punkts.

noslēgšana pie notāra nevar būt pietiekams pierādījums attiecīgā līguma katra noteikuma apspriešanas faktam¹.

Līdz ar to svarīgi ir nevis censties atrast veidus, kā pierādīt netaisnīgā noteikuma apspriešanas faktu ar attiecīgu patērētāju, bet gan līgumā mēģināt neietvert netaisnīgus līguma noteikumus, jo PTAL neaizliedz tipveida noteikumu izmantošanu līgumos ar patērētājiem, bet norāda, ka savstarpēji neapsprieštie līguma noteikumi nedrīkst būt netaisnīgi.

Attiecībā uz otru netaisnīga līguma noteikuma pazīmi - līguma noteikums rada būtisku neatbilstību pušu tiesībās un pienākumos par sliktu patērētājiem, ir jāņem vērā gan PTAL 6.panta trešajā daļā minētajā sarakstā minētais, kā arī PTAL 6.panta ceturtajā daļā minētais, kas nosaka, ka novērtējot līguma noteikumus, ņem vērā pārdotās preces vai sniegtā pakalpojuma raksturu, visus apstākļus, kādos līgums noslēgts, kā arī noslēgtā līguma un ar to saistītā līguma noteikumus. Jo, piemēram, lai arī saskaņā ar PTAL 6.panta trešās daļas 8.punktu par netaisnīgu uzskatāms līguma noteikums, kas atļauj ražotājam, pārdevējam vai pakalpojuma sniedzējam vienpusēji atkāpties no līguma, izņemot gadījumu, kad tāda iespēja ir nodrošināta arī patērētājam, vai atļauj ražotājam, pārdevējam vai pakalpojuma sniedzējam izbeigt beztermiņa līgumu bez brīdinājuma, tomēr patērētāja kreditēšanas līgumos (izņemot gadījumus, kad noslēgts distances līgums) šāds nosacījums būtu bezjēdzīgs, jo pēc būtības patērētāja kreditēšanas līgums no kredīta devēja puses tiek izpildīts ar naudas līdzekļu piešķiršanu un izmaksāšanu patērētājam (vai attiecīgi – pārdevējam vai pakalpojuma sniedzējam). Līdz ar to, ņemot vērā līguma veidu, patērētāja kreditēšanas līgumā šāds punkts nebūs netaisnīgs.²

Tāpat arī, sastādot patērētāja kreditēšanas līgumu, būtu jāvērtē, lai tā noteikumi nenonāktu pretrunā ar labticīguma prasībām. Labas ticības princips saistību tiesībās nozīmē to, ka katram savas subjektīvās tiesības jāīsteno un subjektīvie pienākumi jāizpilda, ievērojot citu personu pamatotas intereses.³

Ja līgumā iekļauts netaisnīgs līguma noteikums, tad vienmēr kredīta devējs uzņemas risku, ka šāds noteikums nav spēkā esošs (PTAL 6.panta astotā daļa) un, ja kredīta devējs to ir izmantojis attiecībā pret patērētāju, patērētājam būs tiesības prasīt šādas piemērošanas rezultātā radušos zaudējumu atlīdzību, pamatojoties uz Civillikuma 1775. un 1779.pantu noteikumiem. Tāpat arī, vērstoties ar prasību tiesā, kredīta devējam jārēķinās ar to, ka saskaņā ar PTAL 6.panta vienpadsmitās daļas noteikumiem tiesa, izšķirot strīdu vai veicot citas no ražotāja, pārdevēja vai pakalpojuma sniedzēja un patērētāja noslēgtā līguma izrietošās procesuālās darbības, izvērtē līguma noteikumus un strīda atrisināšanai attiecībā uz patērētāju nepiemēro līgumā ietvertos netaisnīgos noteikumus. Tātad, iekļaujot un piemērojot netaisnīgus līguma noteikumus, kredīta devējs uzņemas risku par to spēkā neesamību un nepiemērojamību attiecībā pret patērētāju, kā arī zaudējumu atlīdzību.

Ieteikumi taisnīga patērētāja kreditēšanas līguma sagatavošanā:

¹Skatīt, PTAC 2006.gada 13.oktobra lēmums Nr.33-Ig.
http://www.ptac.gov.lv/upload/ptac_lemumi/2006/lemums_nr.33_lg_2006.10.03_sia_zemgales_perle.pdf.

² Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 26.augusta lēmums lietā Nr.SPC-76.

³ Balodis K. Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 03.12.2002, Nr.24.

- neierobežot patērētāja normatīvajos aktos noteiktās tiesības (piemēram, attiecībā uz kredīta pirmstermiņa atmaksu) vai savus normatīvajos aktos noteiktos pienākumus (piemēram, attiecībā uz paziņošanu par izmaiņām kredītēšanas līguma maksājumu);
- izvairīties no pārāk plašiem formulējumiem, paredzot sankcijas. Attiecībā uz patērētāju līgumā jāparedz konkrēti un samērīgi gadījumi, kādos sankcijas piemērojamas;
- izvērtēt ekonomisko pamatojumu, ja līgumā tiek ietverts līgumsods vai cita veida sankcija;
- neparedzēt sankcijas kā represijas vai sodu, bet gan kā zaudējumu novēršanas līdzekli;
- neuzlikt riskus par tirgus izmaiņām tikai uz „patērētāja pleciem”;
- pēc iespējas izvērtēt visas situācijas, kādās konkrētais līguma noteikums varētu tikt piemērots un nepieļaut tādu formulējumu iekļaušanu līgumā, kas atļauj kredīta devējam izmantot savas tiesības nelabticīgi;
- paredzēt konkrētus un samērīgus gadījumus, kad ražotājs, pārdevējs vai pakalpojuma sniedzējs ir tiesīgs vienpusēji atkāpties no līguma.

4. Biežāk sastopamie netaisnīgie līguma noteikumi un kļūdas patērētāja kredītēšanas līgumos

4.1. Līguma noteikumi, kas paredz pārāk plašas un/vai nepamatotas tiesības piemērot līgumsodu vai cita veida kompensāciju

Patērētājam, slēdzot kredītēšanas līgumu, jābūt informētam par nelabvēlīgajām sekām, kādas var iestāties, ja viņš savas saistības neizpildīs vai arī izpildīs nepienācīgi, kas izriet arī no Noteikumu Nr.692 17.9.apakšpunktā norādītā, kas paredz, ka kredītēšanas līgumā jānorāda atbildība par līgumsaistību pārkāpumiem. Tādējādi, ietverot līgumā līgumsodu vai cita veida kompensāciju, jābūt konkrēti norādītam, par kādu pārkāpumu tas piemērojams, kā arī jāizvērtē, vai katrā no uzskaitītajiem gadījumiem pakalpojuma sniedzēja tiesības un līgumsaistību izpilde tiek būtiski ietekmēta un vai konkrētajā gadījumā no līguma noteikumiem izriet, ka pakalpojuma sniedzējam ir piešķirtas pārāk plašas vai nepamatotas tiesības piemērot līgumsodu.

Kā jau tika minēts iepriekš (skat., 3.1.nodaļa), tad viena no netaisnīga līguma noteikuma pazīmēm ir, ja līguma noteikums pretēji labticīguma prasībām rada būtisku neatbilstību līgumā noteiktajās līgumslēdzēju pušu tiesībās un pienākumos par sliktu patērētājam. Praksē ir sastopami gadījumi, kad arī neskaidri (pārāk plaši un „izplūduši”) noteikumi var būt netaisnīgi, jo dod kredīta devējam pārāk plašas un pretēji labticīguma prasībām (labas ticības principam) izmantojamas tiesības, kas rada būtisku neatbilstību pušu tiesībās par sliktu patērētājam un pārkāpj līgumslēdzēju pušu tiesiskās vienlīdzības principu.

Tāpat jāņem vērā, ka, lai arī tiesa atsevišķos gadījumos, izšķirot strīdu starp patērētāju un kredīta devēju, varētu konstatēt kādu atsevišķu gadījumu, kad divdomīgais un neskaidrais līguma noteikums būtu saprotams un dotajā situācijā skaidrs un tādējādi piemērot to attiecībā pret patērētāju nevis atzīt šo noteikumu par netaisnīgu un spēkā neesošu, jo Netaisnīgu līgumu noteikumu direktīva nosaka, ka, piemērojot līguma noteikumus, jāņem vērā patērētājam labvēlīgākā interpretācija. Tādējādi, ja līguma noteikumu neskaidrība (dažādā interpretācija) varētu kaitēt patērētāja interesēm,

tad divdomīgs līguma noteikums varētu tikt apstrīdēts kā netaisnīgs, pat gadījumā, ja kāda no tā nozīmēm varētu būt taisnīga attiecībā pret patērētāju konkrētajā gadījumā.¹

Viens no praksē visbiežāk sastopamajiem gadījumiem, kad kreditēšanas līgumā ietvertās tiesības ir pārāk plašas vai nepamatotas, attiecas uz līgumsoda vai cita veida kompensācijas piemērošanu.

Līgumsods civiltiesībās ir viens no saistību pastiprinājuma līdzekļiem. Saskaņā ar Civillikuma 1716.panta noteikumiem „Līgumsods ir pametums, ko kāda persona uzņemas ciest sakarā ar savu saistību tajā gadījumā, ja viņa šo saistību neizpildītu vai neizpildītu pienācīgi.” Savukārt Civillikuma 1717.pantā noteikts, ka „Līgumsodu var pievienot katram līgumam, un to var noteikt nevien naudā, bet arī citās vērtībās. (...)” Tādējādi, analizējot kopumā Civillikumā noteikto par līgumsodu, kļūst skaidrs, ka ar šo vārdu apzīmē mantisku samazinājumu, kas noteikts vai nu naudā vai arī citās vērtībās.²

Saskaņā ar tiesību doktrīnu līgumsodam ir divējāda daba, no vienas puses, tas ir saistības pastiprinājums un iedarbojas kā nelabvēlīgu seku draudi, kamēr saistība vēl nav pārkāpta. No otras puses, līgumsods kļūst par atbildības izpausmi, neizdevīgām mantiskām sekām tad, ja pastiprinājums izrādījies nepietiekams, lai atturētu parādnieku no saistības pārkāpuma.³

Savukārt attiecībā uz jēdziena „kompensācija” analīzi, jāņem vērā, ka no Civillikuma astotās nodaļas noteikumiem izriet, ka zaudējumu atlīdzināšanai ir kompensācijas funkcija, kuru zināmā mērā pilda arī līgumsods un procenti.⁴ Tādējādi no tā izriet, ka kompensācija (latīņu val. *compensatio*) pēc būtības ir plašāks jēdziens un tā ietver arī zaudējumu atlīdzināšanu. Līdz ar to līgumsods ir viens no kompensācijas veidiem, savukārt citi kompensācijas veidi ir piemēram, zaudējumu atlīdzība (arī atrautā peļņa), morālā kaitējuma atlīdzība.

Arī noteikums, kas paredz procentu likmes palielinājumu, ja patērētājs ir pieļāvis līguma noteikumu pārkāpumu, ir uzskatāms par kompensāciju un var tikt vērtēts atbilstoši PTAL regulējumam par netaisnīgiem līguma noteikumiem.⁵

Lai ievērotu prasību par skaidru un adekvātu sankciju piemērošanu patērētājam, būtu jāievēro šādi nosacījumi:

- Kredīta devējam līgumā ir jānorāda konkrēti un precīzi gadījumi (līguma punkti un apakšpunkti), par kuru pārkāpumiem tas ir tiesīgs piemērot līgumsodu vai cita veida kompensāciju. Ja šāds nosacījums nav ievērots, piemēram, paredzot, ka līgumsods tiks piemērots par jebkura līguma noteikuma neizpildi, tad kredīta devējam būtībā ir piešķirtas tiesības par ikvienu līguma noteikumu pārkāpumu vai arī tādu gadījumu, kad pēc kredīta devēja domām ir pārkāpts kāds līguma noteikums, piemērot patērētājam līgumsodu. Šādi

¹ Skatīt, Guidance for the Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999, September 2008, OFT311 http://www.offt.gov.uk/shared_offt/reports/unfair_contract_terms/oft311.pdf

² Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Tiesu Nama aģentūra. Rīga, 2006,115.lpp.

³ LR Civillikuma komentāri, Saistību tiesības (1401 – 2400.p.), Prof. K.Torgāna vispārīgā Zinātniskā redakcijā, Rīga, 2000., 223.lpp.

⁴ Turpat, 266.lpp.

⁵ Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2009.gada 22.septembra uzzīņa AS „Latvijas Krājbanka” Nr. 21 04/7229-A-406jur http://www.ptac.gov.lv/upload/2008_word_dok/uzzina_-_as_latvijas_krajbanka.pdf.

līguma noteikumi, kuros nav konkrēti atrunāts, par kādiem un cik nozīmīgiem līguma saistību pārkāpumiem patērētājam varētu tikt piemērots līgumā norādītais līgumsods vai cita veida kompensācija, pirmkārt, uzskatāmi par neskaidriem, kas vērtējami par labu patērētājam. Turklāt, ņemot vērā, ka šādi līguma noteikumi nenorobežo nozīmīgus līguma pārkāpumus no maznozīmīgiem, kā rezultātā par maznozīmīgu līguma pārkāpumu, kas pēc būtības neiespaido līgumā uzņemto saistību izpildi, par ko patērētājam varētu tikt piemērots līgumā norādītais līgumsods, šāds noteikums būtu uzskatāms par netaisnīgu līguma noteikumu, kas nostāda patērētāju neizdevīgā stāvoklī attiecībā pret pakalpojuma sniedzēju saskaņā ar PTAL 5.panta otrās daļas 5.punktu un 6.panta trešās daļas 1.punktu.

Piemēram,

„Gadījumā, ja Aizņēmējs pārkāpj jebkuru šī Līguma noteikumu, tam tiek piemērots līgumsods 5% apmērā no izsniegtā Aizdevuma summas”.

„Aizņēmējs maksā Aizdevējam līgumsodu LVL 25 apmērā par katru pieļauto Vispārējo Noteikumu pārkāpumu”.

- Tāpat arī, uzskaitot līguma noteikumus gadījumus, kādos patērētājam varētu tikt piemērots līgumā atrunātais līgumsods vai cita veida kompensācija, būtu jāizvērtē, vai patērētājam uzliktais pienākums neierobežo patērētāja likumīgās tiesības. Arī šādā gadījumā gan noteikums, kurs ierobežo patērētāja tiesības un noteikumus, kurš paredz līgumsoda vai cita veida kompensācijas piemērošanu, būs uzskatāms par netaisnīgu saskaņā ar PTAL 5.panta otrās daļas 5.punktu un 6.panta trešās daļas 1.punktu.

Piemēram,

„Aizņēmējs apņemas bez Bankas rakstiskas piekrišanas nenoslēgt nekāda veida darījumus par naudas līdzekļu aizņemšanos vai aizdošanu trešajām personām”.

„Aizņēmējs apņemas bez Bankas rakstiskas piekrišanas nepieļaut un neradīt nekādus apgrūtinājumus savai kustamai un nekustamai mantai, naudas līdzekļiem un tiesībām”.

Tāpat arī, nosakot līgumsodu vai cita veida kompensāciju, jāņem vērā, par kāda veida pārkāpumu tā ir noteikta, vai noteiktā sankcija ir samērīga ar pieļauto pārkāpumu. Vai konstants līgumsods par jebkuru pārkāpumu atsevišķos gadījumos nevar tikt uzskatīts par nepamatotu un nesamērīgu attiecībā pret izdarīto pārkāpumu. Ja par visiem pārkāpumiem, neatkarīgi no to nozīmīguma tiek noteikts vienāds līgumsods, tad arī šāds līgums noteikums var tikt vērtēts kā netaisnīgs.

Piemēram,

„Gadījumā, ja Aizņēmējs pārkāpj kādu no Kredīta līguma II.daļas 5.3., 5.4., 5.6., 5.11., 5.12., 5.15.punktos paredzētajiem noteikumiem vai Īpašos noteikumus, Aizdevējam ir tiesības pieprasīt un Aizņēmējam ir jāmaksā līgumsods 5 % (piecu procentu) apmērā no Kredīta summas par katru tādu pārkāpumu. Šīs tiesības izlietošana neatņem Aizdevējam Kredīta līguma II.daļas 4.2.punktā paredzētās tiesības”.

- Tāpat arī jāņem vērā, vai patērētājam līguma uzliktais tiesiskais pienākums ir pietiekami skaidri noformulēts, ja patērētājs nevar izsecināt, kāds darbības viņam jāveic vai arī no kādām darbībām jāatturas, šāds noteikums uzskatāms par netaisnīgu, tāpat arī par netaisnīgu uzskatāms līguma noteikums, kas par šāda noteikuma pārkāpumu uzliek patērētājam par pienākumu maksāt līgumsodu vai cita veida kompensāciju.

Piemēram,

„5.3. Aizņēmējs apņemas bez Aizdevēja rakstiskas piekrišanas neveikt nekādas darbības, kuru rezultātā var pasliktināties Aizņēmēja finansiālais stāvoklis un mazināties viņa spējas atmaksāt kredītu”.

4.2. Līguma noteikumi, kas paredz kredīta devēja tiesības prasīt no patērētāja neproporcionāli lielu līgumsodu vai citu kompensāciju par līgumsaistību neizpildi

Patērētāja kreditēšanas līgumā ir svarīgi ne tikai norādīt konkrētus, samērīgus un skaidrus gadījumus, kad piemērojams līgumsods, bet arī ietvert līguma noteikumos proporcionālu un samērīgu ar izdarīto saistību pārkāpumu līgumsodu vai cita veida kompensāciju.

Salīdzinājumam ar Civillikuma noteikumiem, kas neparedz ierobežojumus līgumsoda apmēram, PTAL regulējums ir uzskatāms par speciālo regulējumu, kurš piemērojams attiecībā uz līgumiem, kuros viena no līgumslēdzējpusēm ir patērētājs. Proti, saskaņā ar PTAL 6.panta trešās daļas 4.punktu par netaisnīgu līguma noteikumu uzskatāms noteikums, „kas uzliek patērētājam, kurš neizpilda līgumsaistības, neproporcionāli lielu līgumsodu vai citu kompensāciju par līgumsaistību neizpildi”. Tādējādi līguma noteikumi, kas uzliek patērētājam par saistību neizpildi vai nepienācīgu izpildi neproporcionāli lielu līgumsodu vai arī cita veida kompensāciju (skaidrojumu līgumsodam un cita veida kompensācijai skat., iepriekšējā punktā), ir uzskatāms par netaisnīgu līguma noteikumu PTAL izpratnē un saskaņā ar PTAL 6.panta astotajā daļā noteikto nav spēkā no līguma noslēgšanas brīža.

Turklāt, kā izriet no PTAL 6.panta trešās daļas 4.punktā noteiktā, vērtējot līguma noteikumu atbilstību patērētāju tiesību aizsardzību reglamentējošo normatīvo aktu prasībām, lai konstatētu, vai konkrētais līguma noteikums nesatur netaisnīgas līguma noteikumu pazīmes, jāņem vērā līgumā noteikto līgumsodu, nevis to, ko reāli konkrētajā gadījumā piemērojis pakalpojuma sniedzējs patērētājam vai arī nospriedusi tiesa.

Tomēr, neskatoties uz to, ka saistību tiesībās pamatā tiek analizēts jau piemērotā līgumsoda samērīgums, tad būtiski ņemt vērā arī šos principus. Šādu pieeju atzinusi arī tiesa, norādot, ka aizdevuma summa, ko trešā persona aizņēmusies no pieteicējas saskaņā ar 2004.gada 6.maija līgumu ir 150 latu, taču līgumsods uz 2006.gada 18.decembri, kad trešā persona ar sūdzību vērsās PTAC, sastādīja jau 5241,24 latus. Tādējādi arī tiesai nerodas šaubas par to, ka šāds (līgumā ietvertais) līgumsods ir atzīstams par neproporcionāli lielu.¹

¹ Administratīvās rajona tiesas 2009.gada 12.novembra tiesas spriedums lietā Nr.A42574607 A1117-09/16, motīvu daļas 12.5.punkts.

Saskaņā ar civiltiesību doktrīnu „līgumsodam ir divēja daba. No vienas puses, tas ir saistības pastiprinājums un iedarbojas kā nelabvēlīgu seku draudi, kamēr saistība vēl nav pārkāpta. No otras puses, līgumsods kļūst par atbildības izpausmi, neizdevīgām mantiskām sekām tad, ja pastiprinājums izrādījies nepietiekams, lai atturētu parādnieku no saistības pārkāpuma”.¹ Savukārt Augstākā tiesa, vērtējot līgumsoda samērīgumu, ir konstatējusi, ka „tiesiskajās attiecībās sakarā ar sodoša rakstura tiesisko līdzekļu piemērošanu par vispārēju principu tiesībās ir atzīstams soda samērīguma princips. Tādējādi, lai arī līgumsods nav aprobežots ar zaudējumu lielumu, kādi paredzami no līguma neizpildīšanas, zaudējumu apmērs var būt nozīmīgs arguments gadījumā, ja tiek apstrīdēts līgumsoda samērīgums”.²

Gan civiltiesībās vispār, gan arī patērētāju tiesībās valda uzskats, ka izvērtējot līgumsoda samērīgumu, būtiski ir ņemt vērā to, ka līgumsods nav līdzeklis, ar kura palīdzību kreditors ir tiesīgs iedzīvoties uz parādnieka rēķina. Arī civiltiesību doktrīnā valda viedoklis, ka „Latvijā, vadoties no labiem tikumiem, pārāk lielu līgumsodu varētu atzīt par netaisnu”.³ Vērtējot līgumsoda proporcionalitāti, ņem vērā PTAL 5.pantā noteikto līgumslēdzēju pušu tiesiskās vienlīdzības principu, no kā izriet, ka, vērtējot līgumsoda apmēru, jāievēro arī labticīguma prasības, kā arī tas, ka līgumsoda apmērs nedrīkst būt tāds, kas nostāda patērētāju neizdevīgā stāvoklī, t.i., līgumsods nedrīkst būt nesamērīgi liels. Tāpat, vērtējot līgumsoda proporcionalitāti, jāvadās no samērīguma kritērija, kas izriet no labas ticības principa, ievērojot, ka „pie samērīguma noteikšanas jāņem vērā visas kreditora intereses un parādnieka spējas”.⁴

Līdz ar to, ievērojot PTAL 6.panta trešās daļas 4.punktu, galvenais līgumsoda taisnīguma izvērtēšanā ir **proporcionalitāte**. Summa, kas faktiski pārsniedz tikai vienkāršos kompensācijas (faktisko zaudējumu) apmērus un uzskatāma par savdabīgu sodu, var norādīt, ka komersants ir tieši ieinteresēts, lai patērētājs būtu spiests to samaksāt. Šādus noteikumus nevajadzētu pieļaut un varētu uzskatīt par netaisnīgiem, taču ar nosacījumu, ka konstatēta neproporcionalitāte.⁵ Tātad, nosakot kritērijus patērētāju kreditēšanas līgumā ietvertā līgumsoda piemērošanai, jāņem vērā, ka par vienu no galvenajiem kritērijiem būtu uzskatāms **zaudējumu atlīdzības princips** līguma nepildīšanas gadījumā, ko netieši apliecina arī Netaisnīgu līguma noteikumu pielikuma 1.punkta e apakšpunktā minētais.

Jāatceras, ka tieši kredīta devēja pienākums būs pamatot līgumā ietvertā līgumsoda proporcionalitāti, kādēļ kredīta devēja rīcībā ir jābūt atbilstošiem pierādījumiem, kādēļ līgumā noteikts tieši šāds līgumsods – līgumsodam vienmēr jābūt ekonomiski pamatotam. Tādēļ, nosakot līgumā noteiktā līgumsoda apmēru, vienmēr jāizvērtē, kādi zaudējumi radīsies, ja patērētājs pieļaus konkrēto līguma pārkāpumu. Ja šāds pamatojums un pierādījumi kredīta devēja rīcībā nebūs, pastāv liels risks, ka konkrētais līgumsods var tikt atzīts par neproporcionāli lielu.

¹ LR Civillikuma komentāri.. Saistību tiesības (1401. – 2400.p.). Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2000, 223.lpp.

² Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 14.maija spriedums lietā Nr.SKC-212.

³ LR Civillikuma komentāri.. Saistību tiesības (1401. – 2400.p.). Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2000, 225.lpp.

⁴ Turpat .

⁵ Zadraks G. Direktīvas 93/13/EEK par netaisnīgiem līguma noteikumiem patērētāju līgumos nepieciešamā reforma. *Likums un Tiesības*, 2005, Nr.4.

Nosakot līgumsodu vai cita veida kompensāciju par līguma pārkāpumu, jāņem vērā sekojoši aspekti:

➤ **Maksājumi un to apmērs, no kā līgumsods tiek aprēķināts**

Nosakot līgumsoda vai cita veida kompensācijas apmēru, ir nozīmīgi tas, vai līgumsods, piemēram, par maksājuma kavējumu tiek aprēķināts no visa piešķirtā aizdevuma summas, vai arī, piemēram, no termiņā neatmaksātās ikmēneša maksājuma summas. Ja līgumā noteikts līgumsods ir noteikts no visas aizdevuma summas, tad parasti šāds līgumsods būs uzskatāms par neproporcionāli lielu un attiecīgais noteikums par netaisnīgu, jo šajos gadījumos līgumsods, kas tiku procentuāli aprēķināts no visa aizdevuma summas, nereti pat jau par katru nokavēto dienu var pārsniegt laicīgi neveiktā maksājuma summu.

Piemēram,

„Gadījumā, ja aizņēmējs kavē maksājumu atbilstoši maksājumu grafikam, tad aizņēmējs maksā Bankai līgumsodu 0,5% apmērā no kavētās maksājuma summas” vai „Gadījumā, ja aizņēmējs kavē maksājumu grafikā noteikto maksājumu, tas maksā Bankai līgumsodu 0,5% apmērā no aizdevuma summas, ko Banka ir izsniegusi aizņēmējam saskaņā ar šo Līgumu”.

➤ **Pieļautā līguma pārkāpuma nozīmīgums**

Nosakot līgumsoda apmēru, jāņem vērā arī pats pieļautais līguma pārkāpums, par kādu tiek piemērots līgumsods. Atsevišķos gadījumos līgumos, kas noslēgti ar patērētājiem ir paredzēts vienāds līgumsods gan par nozīmīgiem līguma pārkāpumiem (piemēram, patērētājs nav veicis iekļātā īpašuma apdrošināšanu, kas būtiski palielina kredīta devēja riskus, jo šis nekustamais īpašums kalpo par nodrošinājumu, gan arī par nenozīmīgiem pārkāpumiem, kas būtībā neiespaido no līguma izrietošo saistību izpildi (piemēram, gadījumos, kad patērētājs īsā laika periodā nav informējis pakalpojuma sniedzēju par sava vārda, uzvārda maiņu, dzīvesvietas adreses maiņu, jaunu telefona numuru)), šāda veida noteikums varētu tikt uzskatīts par netaisnīgu un līgumsods – par neproporcionāli lielu.

Tātad, ievērojot arī iepriekšējā Valdīniju punktā minēto, iekļaujot līgumsodu līgumā, jāatceras, ka līgumsods, kas formulēts kā konkrēta summa vai minimālais piemērojamā līgumsoda apmērs, kas maksājams visos līguma noteikumu pārkāpuma gadījumos, var tikt apstrīdēts kā netaisnīgs līguma noteikums, ja šis līgumsoda apmērs kādos atsevišķos gadījumos varētu būt neproporcionāls.¹

Līdz ar to, iekļaujot līgumsodu par saistību neizpildi vai nepienācīgu izpildi, līgumā būtu jānorāda konkrēts līguma pārkāpums, par kādu patērētājam varētu tikt piemērots līgumsods, kā arī, ietverot līgumā līgumsoda apmēru, jāņem vērā līguma pārkāpuma nozīmīgums un jāparedz dažādi līgumsoda apmēri par būtiskiem un ne tik būtiskiem līguma pārkāpumiem.

Piemēram (netaisnīgs līguma noteikums),

¹ Guidance for the Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999, September 2008, OFT311, p.41 http://www.of.gov.uk/shared_of/reports/unfair_contract_terms/of311.pdf.

„Bankai ir tiesības pieprasīt un Aizņēmējam ir pienākums samaksāt Bankai līgumsodu 5% (piecu procentu) apmērā no Kredīta summas par Kredīta līgumā noteiktajiem pārkāpumiem”.

- **Vai līgumsods tiek aprēķināts kā vienreizējs maksājums, konstatējot saistību neizpildi, vai arī tas tiek aprēķināts par katru nokavējuma dienu**

Kredīta devēji parasti nosaka līgumsodu par līguma pārkāpumiem vai nu kā vienreizēju maksājumu, konstatējot konkrētu līguma pārkāpumu, vai arī kā maksājumu par kādas saistības izpildes kavējumu, kas parasti tiek aprēķināts par katru nokavējuma dienu līdz nokavētās saistības izpildei.

Nosakot līgumsoda apmēru, kas noteikts kā konkrēts maksājums, būtu jāņem vērā tas, cik nozīmīgs ir pieļautais pārkāpums un kādi zaudējumi tā pieļaušanas rezultātā rodas. Tāpat arī jāņem vērā tas, vai līgumsods nav neproporcionāls attiecībā pret pieļauto pārkāpumu, kā, piemēram, par kārtējā aizdevuma atmaksas termiņa kavējumu noteiktais vienreizējais līgumsods 5% apmērā no aizdevuma summas būs uzskatāms par neproporcionāli lielu, jo tas var pat vairākas reizes pārsniegt ikmēneša maksājuma summu un, pieļaujot nelielu kavējumu, patērētājam var tikt piemērots neproporcionāli liels līgumsods un ir pamats šādu līguma noteikumu atzīt par netaisnīgu. Savukārt, ja patērētājs kavē maksājumus vairākus mēnešus, tad, iespējams, ka šāds līgumsods arī būtu samērīgs. Līdz ar to šādā gadījumā būtu pareizāk noteikt daudz mazāku un samērīgu līgumsodu, ja pieļauts neliels kavējums, savukārt lielāku – konstantu līgumsodu, ja kavējums ir nozīmīgs.

Visbiežāk tomēr it sevišķi par maksājumu kavējumiem līgumos ir iekļauts līgumsods, kas aprēķināms procentuāli no kavētās maksājumu summas par katru kavējuma dienu.

Iekļaujot šāda apmēra līgumsodu, būtiski ņemt vērā to, vai līgumsoda pieaugums ir ierobežots.

Lai arī Civillikumā nav atrunāts konkrēts pieļaujama līgumos ietveramā līgumsoda apmērs, tā piemērošanu ierobežo labas ticības princips, tiesību zinātnē teikts, ka „nereti līgumsoda apmērs izrādās tāds, kas ekonomiski iznīcina parādnieku. Runa ir par procentos par katru nokavējuma dienu noteiktu līgumsodu.”¹ Viena laikus tiesību zinātnē pastāv arī viedoklis, ka „(...)likumā būtu jāierobežo līgumsodu apmēri, piemēram, tāpat kā procentu apmērs tiek ierobežots ar 100%. Par prettiesiskiem būtu jāpasludina tādi straujā progresijā pieaugošie līgumsodi, ko biznesa un reketieru aprindās apzīmē ar „skaitītāja pieslēgšanu”. Pēdējos gan bieži var atzīt par spēkā neesošiem, jo parādnieks nav tādu līgumsodu uzņēmies labprātīgi.”²

Līdz ar to, iekļaujot līgumsodu par katru nokavējuma dienu, līgumā obligāti ir jāiekļauj līgumsoda maksimālais pieauguma apmērs, turklāt ne līgumsods, ne tā maksimālais apmērs nedrīkstētu pārsniegt kredīta devējam potenciāli nodarīto zaudējumu summu. Ja maksimālais līgumsoda apmērs nav iekļauts, visticamāk šāds noteikums būs uzskatāms par netaisnīgu (atkarīgs no tā, kādā apmērā līgumsods tiek noteikts).

Piemēram (netaisnīgs līguma noteikums),

¹ Torgāns K. Līgumsoda modernizācijas ceļi. Saistību izpildes juridiskais nodrošinājums. Latvijas Universitātes Zinātniskie raksti. Rīga, Latvijas Universitāte. 1999., 66.lpp.

² LR Civillikuma komentāri, Saistību tiesības (1401 – 2400.p.), Prof. K.Torgāna vispārīgā Zinātniskā redakcijā. Rīga, 2000, 224.lpp.

„Gadījumā, ja Aizņēmējs kavē šajā Līgumā noteiktos maksājumus, Aizņēmējs maksā Aizdevējam līgumsodu 0,5% apmērā no kavēto maksājumu, kas veicami atbilstoši šim Līgumam, summas par katru kavējuma dienu. Līgumsoda samaksa neatbrīvo Aizņēmēju no pienākuma izpildīt saistības atbilstoši šim Līgumam”.

Tādējādi, ņemot vērā iepriekš minēto, pirms līgumā tiek iekļauts līgumsoda apmērs, būtu jāizvērtē, vai par konkrēto līguma noteikumu pārkāpumu lietderīgāk, kā arī taisnīgāk pret patērētāju būtu noteikt līgumā konstantu līgumsoda summu, vai arī līgumsodu, kas aprēķināms par katru dienu līdz līguma pārkāpuma novēršanai. Jāpiebilst arī, ka ne vienmēr konstanta summa par līguma noteikumu pārkāpumu būtu uzskatāma par samērīgu līgumsodu, jo, vērtējot līgumsoda proporcionalitāti jāņem vērā arī, piemēram, tas, cik ilgi patērētājs ir pieļāvis konkrēto līguma noteikuma pārkāpumu, kā arī citi aspekti, kas varētu būt nozīmīgi līgumsoda proporcionalitātes izvērtēšanā.

➤ **Vai, ņemot vērā visus līguma noteikumus, aizņēmējam netiek piemērots dubultais līgumsods par vienu un to pašu pārkāpumu**

Lai arī līgumsoda uzdevums ir atturēt patērētāju no līgumsaistību pārkāpšanas, tomēr ar līgumsoda palīdzību nedrīkst iedzīvoties uz otras puses rēķina. Dubultā līgumsoda piemērošana patērētājam par vienu pārkāpumu nostāda patērētāju neizdevīgā stāvoklī un ir pretrunā labticīguma prasībām.

Nereti kreditēšanas līgumos papildus noteiktajam līgumsodam, kas maksājams par saistību neizpildi vai nepienācīgu izpildi, ir noteikti kādi citi maksājumi, kas patērētājam jāmaksā no kreditēšanas līguma izrietošo saistību neizpildes gadījumā.

Atsevišķos aizdevuma līgumu noteikumos ir paredzēts, ka patērētājam papildus līgumsodam par ikmēneša maksājumu kavējumu ir jāsedz arī citas izmaksas.

Piemēram,

„Gadījumā, ja Aizdevējs Aizņēmējam ir nosūtījis parastas vai ierakstītas vēstules ar atgādinājumiem par no šī Līguma izrietošo saistību izpildes kavēšanu, Aizņēmējs maksā līgumsodu LVL 7.00 (Septiņu latu) apmērā par katru šādu vēstuli”.

Tādējādi, noskaidrojot līguma noteikuma atbilstību PTAL, būt jāņem vērā, ka dubultā līgumsoda piemērošana par vienu pārkāpumu parasti ir pretrunā labticīguma prasībām, un katrā gadījumā, kad patērētājam papildus noteiktajam līgumsodam ir jāveic kādi citi maksājumi, kas pēc būtības pilda līgumsoda funkciju, jāņem vērā visu maksājumu kopsumma, kas patērētājam jāmaksā kredīta devējam, pieļaujot konkrēto līguma pārkāpumu, ne tikai kāda atsevišķa līgumsoda apmērs. Līdz ar to ir jāizvērtē, vai kopējā maksājumu summa par vienu pārkāpumu nav neproporcionāli liela. Pretējā gadījumā šāds līguma noteikums uzskatāms par netaisnīgu.

Piemēram (netaisnīgs līguma noteikums),

„Ja Kredītņēmējs (...) neveic Maksājumus saskaņā ar Grafiku ilgāk kā 60 (sešdesmit) dienas, Kredītņēmējs maksā Bankai līgumsodu 10% (desmit procenti) apmērā no neatmaksātās Kredīta summas”. Papildus kreditēšanas līgumā jau ir noteikts līgumsods par katru maksājuma kavējuma dienu.

➤ Cita veida līgumsoda noteikšana

Bieži kreditēšanas līgumos ir noteikts, ka patērētājam, kas nokavējis ikmēneša maksājuma termiņu, papildus līgumsodam ir jāmaksā konstanta summa par atgādinājuma vēstules vai brīdinājuma vēstules sagatavošanu un nosūtīšanu. Atsevišķos gadījumos šie maksājumi ir noteikti citās līguma sadaļās, nevis līgumsodu sadaļā, tādējādi radot iespaidu, ka konkrētais maksājums nav līgumsods, bet gan kredīta devēja sniegtais pakalpojums. Tomēr, izvērtējot patērētājam noteiktā līgumsoda proporcionalitāti, jāņem vērā arī šie maksājumi un to ekonomiskais pamatojums.

Atsevišķos kreditēšanas līgumos pakalpojuma sniedzēji līgumsodu izsaka kā aizdevumu procentu likmes palielinājumu.

Līgumsoda kā saistības pastiprinājuma uzdevums ir ietekmēt parādnieka gribu, iedarbojoties uz viņa mantiskajām interesēm (.).¹ Savukārt saistības pastiprinājuma līdzekļi cita starpā var izpausties (...), papildinot pamatsaistību ar mantisko blakus (akcesoro) saistību, tādējādi pastiprinot parādnieka ieinteresētību, lai nebūtu jācieš papildu izdevumi. Šādi iedarbojas līgumsods (...).² Arī tad, kad kredīta devējs vēlas paredzēt paaugstinātu aizdevuma procentu likmi, ja līgumsaistības netiek pienācīgi izpildītas no patērētāja puses un tādējādi procentu likme tiek paaugstināta. Līdz ar to konkrētā sankcija – procentu likmes paaugstinājums Civillikuma izpratnē ir vērtējama kā mantiska rakstura sekas („mantisks pametums”), kuras patērētājs apņemas ciest, ja nav izpildījis pienācīgi savas saistības, nevis kā aizdevuma izmantošanas cena. Tādējādi pēc būtības šāda sankcija atbilst Civillikuma 1716.pantā noteiktajam līgumsoda institūtam. Šajā gadījumā nav nozīmes tam, vai šādas mantiska rakstura sekas ir ietvertas kā noteikts maksājums par katru pārkāpuma dienu vai arī konstanta summa par katru pieļauto pārkāpumu, bet gan nozīme ir konkrētā institūta būtībai, ka sankcija tiek paredzēta kā sekas līgumsaistību nepildīšanai. Tādējādi secināms, ka šāda veida sankcijai piemīt sodošs raksturs.

Tādējādi, lai arī šādā gadījumā ir mēģināts noteikt, ka maksājumu kavējumu gadījumā nav paredzēts līgumsods, bet gan tiek mainīta aizdevumu procentu likme, respektīvi, cena par pakalpojumu, tomēr šeit ir redzams, ka procentu likmes paaugstinājums pilda līgumsoda funkciju tādējādi tā ir jāvērtē kā līgumsods, kas tiek piemērots patērētājam par saistību neizpildi vai nepienācīgu izpildi. Arī šāda veida līgumsods var tikt atzīts par neproporcionālu, ja tam nav attiecīga ekonomiska pamatojuma.

Piemēram (netaisnīgs līgums noteikums),

„Gadījumā, ja Aizņēmējs kavē šajā līgumā noteiktos maksājumus, aizdevuma procentu likme sākot no pirmās maksājumu kavējumu dienas tiek palielināta par 6% līdz brīdim, kamēr Aizņēmējs ir veicis kavēto maksājumu pilnīgu samaksu”.

➤ Līgumsoda apmērs

¹ Torgāns K., Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Tiesu Nama aģentūra. Rīga, 2006, 115.lpp.

² Turpat.

Vienmēr, iekļaujot līgumā līgumsodu, ir jāizvērtē, vai tas ir atbilstošs līgumā uzskaitītajiem pārkāpumiem, par kuru pieļaušanu tas var tikt piemērots, arī zaudējumiem, kādi kredīta devējam rodas pārkāpuma pieļaušanas rezultātā, vai līgumsods līgumā nav iekļauts tikai tādēļ kredīta devējs šādā veidā „pelnītu patērētāja rēķina”.

Par neproporcionāliem būtu uzskatāmi, piemēram, šāda apmēra līgumsodi:

„Par šajā līgumā noteikto saistību neizpildi vai nepienācīgu izpildi ķīlas devējs maksā Bankai līgumsodu 0,5% (piecas desmitdaļas procenta) apmērā, bet, sākot ar 15. (piecpadsmīto) kavējuma dienu, 1% (viena procenta) apmērā no Aizdevuma līgumā noteiktās aizdevuma pamatsummas par katru kavējuma dienu.”

„Gadījumā, ja iestājas 4.3.punktā minētais apstākļis – Aizņēmējs izraksta par labu Aizdevējam Vienkāršo Vekseli, par summu, kas ir desmitkārtīgi lielāka par Aizdevuma, Procentu un Soda procentu kopsumu. Aizdevējs saņemot izrakstīto Vekseli no Aizņēmēja dzēs Aizņēmēja parādu, kurš izriet no minētā Aizdevuma līguma. Un prasījumu uztur tikai uz Vekseli noteikto summu”.

„Par maksājuma grafikā noteikto maksājuma atmaksas termiņu un apmēru neievērošanu aizņēmējam ir pienākums maksāt līgumsodu trīs procentu (3%) apmērā no termiņā nesamaksātās summas par katru kavējuma dienu.”

„Ja Maksājumu kārtībā noteiktais kārtējā parāda maksājuma termiņš tiek aizkavēts vairāk par piecām (5) dienām, papildus tiek piedzīts līgumsods astoņdesmit piecu (85) % apmērā no kavētā maksājuma parāda summas”.

Tātad, izvērtējot līgumsoda apmēra proporcionalitāti, ņem vērā visus šos iepriekš uzskaitītos aspektus savstarpējā kontekstā, izvērtē patērētāja pieļautā pārkāpuma rezultātā radīto kaitējumu, kā arī tā ilgumu, līgumsoda ekonomisko pamatojumu, pārējos noslēgtā līguma noteikumus, kā arī citus apstākļus, kas katrā konkrētā gadījumā varētu būt nozīmīgi, lai konstatētu, vai patērētājam par pieļauto saistību neizpildi vai nepienācīgu izpildi piemērotais līgumsods būtu uzskatāms par proporcionālu.

➤ **Cita veida kompensācijas apmērs**

Bieži patērētāja kreditēšanas līgumos tiek noteikts, ka gadījumos, ja patērētājs ir kavējis maksājumus vai arī pieļauts cita veida pārkāpums, kas kredīta devējam ļauj vienpusēji atkāpties no līguma, kredīta devējs papildus līgumsodam ir tiesīgs pieprasīt arī visus procentu maksājumus par turpmāko laika periodu līdz līguma beigu termiņam. Arī šāda veida kompensācija uzskatāma par neproporcionāli lielu, jo kredīta devējs iegūst ne tikai līgumsodu, bet arī atrauto peļņu, kas kopumā uzskatāma par nesamērīgi lielu sankciju attiecībā pret patērētāju. Līdz ar to šādus noteikumus līgumā iekļaut nav pieļaujams un šādos gadījumos būtu jāparedz, ka kredīta devējs drīkst prasīt procentus tikai līdz līguma laušanas brīdim.

4.3. Pārāk plašas un/vai nepamatotas tiesības vienpusēji atkāpties no līguma

Patērētājam, slēdzot kreditēšanas līgumu, jābūt informētam par nelabvēlīgajām sekām, kādas var iestāties, ja viņš savas saistības neizpildīs vai arī izpildīs nepienācīgi, kas izriet arī no

Noteikumu Nr.692 17.8.apakšpunktā norādītā, kas paredz, ka kreditēšanas līguma atcelšanas noteikumus. Tādējādi, ietverot līgumā tiesības vienpusēji atkāpties no līguma, jābūt norādītam konkrēti par kādu pārkāpumu tās piemērojamas, kā arī jāizvērtē, vai katrā no uzskaitītajiem gadījumiem pakalpojuma sniedzēja tiesības un līgumsaistību izpilde tiek būtiski ietekmēta un vai konkrētajā gadījumā no līguma noteikumiem neizriet, ka pakalpojuma sniedzējam ir piešķirtas pārāk plašas vai nepamatotas tiesības vienpusēji atkāpties no līguma (plašāk skat. pie punkta 4.1. Pārāk plašas un/vai nepamatotas tiesības piemērot līgumsodu vai cita veida kompensāciju).

Saskaņā ar PTAL 5.panta pirmajā daļā noteikto līgumos, ko patērētājs slēdz ar ražotāju, pārdevēju vai pakalpojuma sniedzēju, līgumslēdzējām pusēm ir vienlīdzīgas tiesības. No līgumslēdzēju pušu tiesiskās vienlīdzības principa izriet, ka kreditoram nevar būt pārmērīgi plašas tiesības pieprasīt patērētāja kreditēšanas līguma pirmstermiņa laušanu. Savukārt patērētājs nedrīkst būt pārlietu ierobežots un nostādīts neizdevīgā stāvoklī. Līdz ar to, ja kreditors iekļauj līgumā noteikumus, kas tam paredz nepamatotas un pārāk plašas tiesības pieprasīt pirmstermiņa atkāpšanos no līguma, šāds līguma noteikums vērtējams kā netaisnīgs.

Lai ievērotu prasību par skaidrām un adekvātām tiesībām vienpusēji atkāpties no līguma noteikšanu, būtu jāievēro šādas prasības:

- Tiesībām vienpusēji atkāpties no patērētāja kreditēšanas līguma jābūt konkrēti atrunātām līguma noteikumos – gadījumiem jābūt precīzi noteiktiem (iestājoties kādiem apstākļiem, par kādiem līguma punktu pārkāpumiem), tie nedrīkst būt pārlietu plaši piemērojami. Ja šāds nosacījums nav ievērots, piemēram, paredzot, ka tiesības atkāpties no līguma kredīta devējam ir par jebkura līguma noteikuma neizpildi, tad šāds līguma noteikums, pirmkārt, uzskatāms par neskaidru, kas vērtējams par labu patērētājam. Turklāt, ņemot vērā, ka šāds līguma noteikums nenorobežo nozīmīgus līguma pārkāpumus no maznozīmīgiem, kā rezultātā par maznozīmīgu līguma pārkāpumu, kas pēc būtības vispār neiespaido līgumā uzņemto saistību izpildi, kredīta devējam ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma, šāds noteikums būtu uzskatāms par netaisnīgu līguma noteikumu, kas nostāda patērētāju neizdevīgā stāvoklī attiecībā pret pakalpojuma sniedzēju saskaņā ar PTAL 5.panta otrās daļas 5.punktu un 6.panta trešās daļas 1.punktu.

Piemēram,

„Aizņēmējs piekrīt tam, ka gadījumā, ja Aizņēmējs neizpilda kādu no šī līguma punktiem Aizdevējs ir tiesīgs lauzt šo līgumu nebrīdinot Aizņēmēju, kā arī bez strīdu kārtībā piedzīt no Aizņēmēja šī līguma 1.2.p,1.4.p. atrunātos maksājumus, kā arī 4.1.atrunāto līgumsodu, kā arī apmaksāt visus Aizdevējam radušos izdevumus, proti, telefona zvani, Aizņēmēja meklēšana, juridiskie pakalpojumi, advokāta pakalpojumi u.c. izdevumi, kurus Aizņēmējs radījis Aizdevējam”.

- Tiesībām vienpusēji atkāpties no līguma jābūt samērīgām ar patērētāja pieļauto līguma pārkāpumu – nav pieļaujama situācija, kad kreditors ir tiesīgs pieprasīt pirmstermiņa atkāpšanos no līguma nebūtiska, maznozīmīga līguma pārkāpuma gadījumā. Šāds līguma noteikums būs vērtējams kā netaisnīgs.

Piemēram,

„Aizdevējam ir tiesības vienpusēji izbeigt līgumu un pieprasīt aizdevuma un pārējo maksājumu grafikā noteikto maksājumu pirmstermiņa atmaksu pilnā apmērā, pirms tam rakstiski brīdinot Aizņēmēju, gadījumos, ja Aizņēmējs (..) 9.1.3. nepilda līguma saistības (..)”.

- Iepriekš minētais attiecas arī uz noteikumiem, kas atļauj kreditoram vienpusēji atkāpties no līguma, konstatējot, ka patērētājs nepilda vai nepienācīgi pilda kādā citā līgumslēdzēju pušu starpā noslēgtā līgumā noteiktās aizņēmēja saistības, nekonkretizējot tieši, par kādu pārkāpumu kredīta devējam ir tiesības lauzt līgumu.

Piemēram,

Kreditoram ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma un pieprasīt no aizņēmēja pirmstermiņa aizdevuma atmaksu, procentu par tā izmantošanu un aprēķinātā līgumsoda samaksu gadījumā, ja *„Aizņēmējs nepilda vai nepienācīgi pilda šajā līgumā vai kādā citā līgumslēdzēju pušu starpā noslēgtā līgumā noteiktās Aizņēmēja saistības”.*

- Tāpat arī jāņem vērā, vai patērētājam līguma uzliktais tiesiskais pienākums vai arī pieļautais līguma pārkāpums ir pietiekami skaidri noformulēts, ja patērētājs nevar izsecināt, kāds darbības viņam jāveic vai arī no kādām darbībām jāatturas, šāds noteikums uzskatāms par netaisnīgu, tāpat arī par netaisnīgu uzskatāms līguma noteikums, kas par šāda noteikuma pārkāpumu piešķir aizdevējam tiesības vienpusēji atkāpties no līguma.

Piemēram,

„Aizdevējam ir tiesības pieprasīt, lai Aizņēmējs pirms Kredīta atmaksas pēdējā datuma atmaksā Kredītu, ja samazinājusies Aizņēmēja spēja atmaksāt Kredītu (Kredīta līguma II.daļas 5.3.punkta otrā daļa)”.

- Līgumā ir jābūt paredzētam, ka pirms patērētāja kreditēšanas līguma pirmstermiņa laušanas kreditors par to brīdina patērētāju, kā arī ir jābūt noteiktai konkrētai kārtībai un konkrētam termiņam šo darbību veikšanai.
- Pieprasot patērētāja kreditēšanas līguma pirmstermiņa laušanu, līgumā patērētājam ir jāparedz saprātīgs laiks, nosakot konkrētu termiņu līgumā, lai patērētājs varētu iegūt naudas līdzekļus kredīta atmaksai, piemēram, veicot pārkreditāciju pie cita kredīta devēja.
- Uzskaitot līguma noteikumos gadījumus, kādos kredīta devējam ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma, būtu jāņem vērā fakts, vai patērētājam uzliktais pienākums neierobežo patērētāja likumīgās tiesības. Arī šādā gadījumā gan noteikums, kurs ierobežo patērētāja tiesības un noteikumus, kurš paredz līgumsoda vai cita veida kompensācijas piemērošanu, būs uzskatāms par netaisnīgu saskaņā ar PTAL 5.panta otrās daļas 5.punktu un 6.panta trešās daļas 1.punktu.

Pirms pieprasīt patērētāja kreditēšanas līguma pirmstermiņa laušanu, kreditoram būtu ieteicams veikt sekojošo:

- 1) jāizmanto citi - mazāk patērētāju ietekmējoši - līdzekļi, patērētāja pieļautā līguma pārkāpuma novēršanai;
- 2) pirms paziņojuma par patērētāja kreditēšanas līguma pirmstermiņa laušanu jāaicina patērētājs labprātīgi novērst izdarīto līguma noteikumu pārkāpumu, ja tas ir iespējams, ņemot vērā pieļautā pārkāpuma raksturu, nosakot konkrētu un saprātīgu termiņu šo darbību veikšanai.

Turklāt attiecībā uz patērētāju kreditēšanas līgumiem, kas nodrošināti ar nekustamo īpašumu, ir piemērojams PTAL 8.¹ panta pirmās daļas 3.punktā noteiktais, ka kredīta devējam nav tiesību pieprasīt patērētājam, kas nav pieļāvis būtisku līguma pārkāpumu, izsniegtā kredīta pirmstermiņa atmaksu.

Par būtisku pārkāpumu šo grozījumu izpratnē ir uzskatāma:

- 1) kredīta atmaksas vai procentu samaksas maksājumu kavēšana ilgāk kā par 60 dienām vai biežāk kā trīs reizes gada laikā, katru reizi ilgāk par 30 dienām;
- 2) kredīta neizmantošana kredīta līgumā paredzētajam mērķim.

Ja iepriekš minētie nosacījumi nav ievēroti, proti, kredīta devējs paredzējis līgumā plašākas tiesības vienpusēji atkāpties no līguma, šāds līguma noteikums uzskatāms par netaisnīgu.

4.4. Slēpti līguma noteikumi

Noteikumu Nr.692 17. un 18.punkts paredz kredīta devēja pienākumu patērētāja kreditēšanas līgumā iekļaut noteiktu informāciju, to skaitā arī visus maksājumus, kas iekļauti gada procentu likmē, kredītu izmaksu uzskaitījumu un to kopējo summu vai aprēķināšanas metodi, ja tā nav zināma (Noteikumu Nr.692 17.2. – 17.4.apakšpunkti), kā arī atbildību par līgumsaistību pārkāpumiem (Noteikumu Nr.692 17.8.apakšpunkts), savukārt saskaņā Noteikumu Nr.692 26.punktu patērētāja pienākums ir maksāt tikai kreditēšanas līgumā norādītos maksājumus.

Saskaņā ar Netaisnīgu līguma noteikumu direktīvas pielikuma i punktu par netaisnīgu uzskatāms līguma noteikums, kura mērķis vai sekas ir neatgriezeniski saistīt patērētāju ar noteikumiem, ar kuriem tam nav bijusi reāla iespēja iepazīties pirms līguma slēgšanas. Lai arī minētais direktīvas punkts nav tieši pārņemts Latvijas likumdošanā, tomēr šādi līguma noteikumi var tikt atzīti par netaisnīgiem, ievērojot PTAL 5.panta otrās daļas 5.punktu un 6.panta trešās daļas 1.punktu.

No tā izriet, ka visiem līguma noteikumiem, kas noteikti Noteikumos Nr.692 t.sk., visām izmaksām, kas iekļautas gada procentu likmē, kā arī citiem nozīmīgiem maksājumiem un sankcijām par līguma neizpildi jābūt iekļautiem līgumā. Nav pieļaujama situācija, ka patērētājam, piemēram, līgumsoda apmērs, ir jāskatās pakalpojumu cenrādī, kas atrodams tikai attiecīgā kredīta devēja telpās. Līdz ar to šāda veida noteikums uzskatāms par netaisnīgu, jo pamatprincips, kas izriet no Netaisnīgu līguma noteikumu direktīvas un Noteikumiem Nr.692 ir tas, ka patērētājam pirms līguma noslēgšanas ir jābūt iespējai reāli iepazīties ar visiem līguma noteikumiem un par tiem uzzināt. Pretējā gadījumā patērētājs, iespējams, nemaz nebūtu noslēdzis līgumu ar attiecīgo kredīta devēju. Par netaisnīgiem uzskatāmi tie līguma noteikumi, kas patērētāju saista ar „noslēptajiem

noteikumiem”.¹ Līdz ar to šāda veida līguma noteikumu iekļaušanas sekas ir tādas, ka patērētājam „noslēptie noteikumi” nav saistoši.

Šis pats princips attiecas arī uz ar konkrēto līgumu saistītajiem noteikumiem. Ja patērētājam nav bijusi iespēja ar tiem iepazīties, patērētājiem tie nevar būt saistoši.

4.5. Vienpusēja līguma noteikumu grozīšana

Vienpusējas līguma noteikumu grozīšanas ierobežojumi un nosacījumi ir ietverti, gan PTAL 6.panta trešās daļas 5.un 12.pantā, gan arī Noteikumu Nr.692 17.2. un 17.4.apakšpunktos.

Ievērojot PTAL 6.panta trešajā daļas 5. un 12.pantā noteikto (ar turpmāk apskatītiem izņēmumiem) nošķiramas:

- 1) vienpusējas izmaiņas pakalpojuma cenā;
- 2) izmaiņas, kas saistītas ar grozījumiem citos līguma noteikumos:

Izmaiņas, kas saistītas ar līgumā noteikto pakalpojuma cenu

Saskaņā ar Ministru kabineta Noteikumu Nr.692 17.2.apakšpunktu patērētāja kreditēšanas līgumā jānorāda aizdevuma procentu likmi, kā arī aizdevuma likmes maiņas periodus un noteikumus savukārt saskaņā ar 17.4.apakšpunktā noteikto patērētāja kreditēšanas līgumā ir jānorāda kredīta izmaksu uzskaitījumu (ieskaitot procentus un citas izmaksas, kas ietvertas gada procentu likmē) un nosacījumus, ar kādām tās var tikt mainītas. Ja precīzas summas ir zināmas, tās norāda. Ja precīzas summas nav zināmas, norāda aprēķina metodi vai iespējami precīzu novērtējumu. Līdz ar to Noteikumi Nr.692 pieļauj grozījumus procentu likmē un citās kredīta izmaksās, ja šīm izmaiņām ir norādīti konkrēti nosacījumi.

Savukārt atbilstoši PTAL 6.panta trešās daļas 5.punktam par netaisnīgu ir atzīstams noteikums, kas atļauj ražotājam, pārdevējam vai pakalpojuma sniedzējam palielināt cenu un nedod patērētājam tiesības atcelt līgumu, ja galīgā cena ir pārmērīgi augsta salīdzinājumā ar cenu, par kuru līgumslēdzēja puses vienojās, slēdzot līgumu.

Lai noteikums būtu taisnīgs, Noteikumu Nr.692 25.punktā noteikta procedūra, kādā veidā patērētājam paziņojamas izmaiņas. Saskaņā ar Noteikumu Nr.692 25.punktu kreditēšanas līguma darbības laikā kredīta devējs individuāli informē patērētāju par jebkurām izmaiņām aizdevuma procentu likmē vai attiecīgajos maksājumos vienu mēnesi pirms šo izmaiņu stāšanās spēkā. Šādu informāciju sniedz rakstiski rēķina pārskatā vai jebkādā citā veidā, par kuru kredīta devējs vienojas ar patērētāju. Ja izmaiņas aizņēmuma likmē izriet no izmaiņām, kas notikušas aizdevuma procentu likmes mainīgajā daļā (*Rigibor/Libor* vai *Euribor*), un informācija par jauno aizdevuma procentu likmes mainīgo daļu ir publiski pieejama, tai skaitā arī kredīta devēja telpās, puses var kreditēšanas līgumā vienoties, ka minēto informāciju patērētājam sniedz periodiski.

¹ Unfair contract terms guidance, Guidance for the Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999, September 2008, OFT311, p.51 http://www.of.gov.uk/shared_of/reports/unfair_contract_terms/of311.pdf

Tādējādi, ja kreditors ar patērētāju noslēgtajā līgumā vēlas mainīt līgumā noteikto aizdevuma procentu likmi vai citas kredīta izmaksas (kas ir uzskatāma par pakalpojuma cenu), līgumā ir svarīgi noteikt:

- kredīta devēja tiesības līguma darbības laikā mainīt aizdevuma procentu likmi (ja tas nav paredzēts, kreditors nav tiesīgs līgumā noteikto cenu mainīt);
- procentu likmes maiņas periodu, lai patērētājam jau līguma slēgšanas brīdī ir skaidri nosacījumi par līgumā noteikto cenu;
- pietiekami konkrētu un procentu likmes vai citu kredīta izmaksu maiņas iemeslu. Cenas maiņa iespējama tikai, ja tam ir pamatots iemesls, kas ir norādīts līgumā, kā arī tiek patērētājam izskaidrots, nosūtot paziņojumu par izmaiņām;
- kārtību un termiņu, kādā patērētājs tiek informēts par procentu likmes izmaiņām, ievērojot Noteikumos Nr.692 noteikto (patērētājs par procentu likmes izmaiņām jāinformē vismaz 30 dienas pirms procentu likmes spēkā stāšanās). Svarīgi ir tas, ka patērētājs ir jāinformē individuāli, tam pieņemamā informācijas līdzeklī. Šādu informāciju jāsniedz rakstiski rēķina pārskatā vai jebkādā citā veidā, par kuru kredīta devējs vienojas ar patērētāju, piemēram, pa e-pastu, internetbankā. Kredīta devējs nedrīkst līgumā izslēgt savas tiesības individuāli informēt patērētāju par izmaiņām (piemēram, publicējot informāciju mājas lapā vai kredīta devēja filiālē), jo šādā veidā patērētājs nevarēs iegūt informāciju par izmaiņām, un, iespējams, veiks nākamo maksājumu iepriekšējā apmērā, kā rezultātā patērētājam var tikt piemērotas soda sankcijas. Tāpat arī par netaisnīgu uzskatāms līguma noteikums, ja kreditors līgumā ir noteicis īsāku termiņu patērētāja informēšanai par procentu likmes izmaiņām nekā tas paredzēts Noteikumos Nr.692. Vienīgais izņēmuma gadījums ir noteikts attiecībā uz izmaiņām, kas notikušas aizdevuma procentu likmes mainīgajā daļā (*Rigibor/Libor* vai *Euribor*), un informācija par jauno aizdevuma procentu likmes mainīgo daļu ir publiski pieejama, tai skaitā arī kredīta devēja telpās. Šādā gadījumā puses var kreditēšanas līgumā vienoties, ka minēto informāciju patērētājam sniedz periodiski;

Piemēram,

„Septiņu dienu laikā no Fiksētās procentu likmes vai Pievienotās likmes maiņas Aizdevējs nosūta Aizņēmējam informāciju un jauno Grafiku pa pastu uz Aizņēmēja norādīto dzīvesvietas adresi. Aizņēmējam ir tiesības 7 (septiņu) dienu laikā no pēdējās dienas, kad Aizdevējam bija jānosūta Aizņēmējam informācija ar mainīgo Fiksēto procentu likmi vai Pievienoto likmi un jaunais Grafiks, iesniegt Aizdevējam rakstveida iesniegumu par atkāpšanos no Aizdevuma līguma, izpildot visus Aizdevuma līgumā noteiktos maksājumus pirms termiņa. Pievienoto likmi vai Fiksēto procentu likmi Aizdevējam ir tiesības mainīt arī citos Aizdevuma līgumā paredzētos gadījumos”.

„Banka ir tiesīga jebkurā laikā vienpusēji izmainīt vai papildināt Noteikumus un Tarifu izmaiņas un papildinājumi kļūst par Līguma un Noteikumu neatņemamām sastāvdaļām. Visas izmaiņas un papildinājumi kļūst par Līguma un Noteikumu neatņemamām sastāvdaļām. Visas izmaiņas un papildinājumi tiek publicēti bankas Internet tīkla lappusē pēc adreses [www\(..\).lv](http://www(..).lv), kā arī ir pieejami visās bankas filiālēs un norēķinu grupās”.

- patērētāja tiesības bez jebkādu sankciju piemērošanas atkāpties no noslēgtā līguma, ja patērētājs nepiekrīt veiktajām procentu likmes izmaiņām, kā arī kārtību un termiņu, kādā patērētājs ir tiesīgs kreditoram paziņot par savu atkāpšanos no noslēgtā līguma;
- patērētāja tiesībām atkāpties no noslēgtā līguma jebkādu sankciju piemērošanas.

Izmaiņas, kas saistītas ar citiem līguma noteikumiem

Saskaņā ar PTAL 6.panta trešās daļas 12.punktu par netaisnīgu līguma noteikumu uzskatāms līguma noteikums, kurš atļauj ražotājam, pārdevējam vai pakalpojuma sniedzējam vienpusēji grozīt līguma noteikumus vai preces vai pakalpojuma raksturojumu.

Savukārt Noteikumu Nr.692 24.punkts nosaka, ka visi grozījumi un papildinājumi kreditēšanas līgumā veicami rakstiski, un tos paraksta abas puses.

Līdz ar to no iepriekš minētā izriet, ka grozījumi patērētāja kreditēšanas līgumā pieļaujami tikai procentu likmē vai citās izmaksās. Tādējādi noteikumi, kas paredz pretējo, uzskatāmi par netaisnīgiem.

4.6. Tirdzniecības risku nepamatota pārlikšana uz patērētāju

Patērētāja kreditēšanas līgumiem (piemēram, hipotekārā kredīta līgumam) piemīt t.s. tirdzniecības risks - iespēja ciest zaudējumus tirdzniecības nosacījumu izmaiņu dēļ, kas ietekmē kādu aktīvu kategoriju vai tirgu kopumā, tādām kā procentu likmju un valūtas kursa izmaiņām, finanšu instrumentu, preču un preču atvasināto līgumu tirdzniecības cenās svārstībām, kā arī tirdzniecības likviditātes izmaiņām. Kredīta devēji bieži kreditēšanas līgumā ar patērētāju, lai nodrošinātos pret tirdzniecības risku iespējamām sekām, ietver noteikumus, kas paredz tirdzniecības risku nesamērīgu pārlikšanu tikai uz patērētāju.

Par netaisnīgu ir uzskatāms kredīta līguma noteikums, kas paredz nepamatotu tirdzniecības risku pārlikšanu uz patērētāju. Šāds līguma noteikums rada būtisku neatbilstību līgumslēdzēju tiesībās un pienākumos par sliktu patērētājam, ja kredīta devējs salīdzinājumā ar patērētāju spēj labāk „panest” attiecīgo tirdzniecības risku, proti, risks:

- ir kredīta devēja kontrolē,
 - patērētājs kā „vājākā līgumslēdzējuse” to objektīvi nevar zināt un paredzēt,
- vai
- kredīta devējam salīdzinājumā ar patērētāju ir vieglāk un lētāk (prasa mazākas izmaksas) nodrošināties pret attiecīgo tirdzniecības risku¹.

Kredīta devējs nedrīkst pārskatīt kredīta līguma noteikumus, prasīt kredīta pirmstermiņa atmaksu, prasīt papildu nodrošinājumu vai pacelt procentu likmi, ja ieķīlātajam nekustamajam īpašumam ir samazinājusies tirdzniecības vērtība no patērētāja neatkarīgu iemeslu dēļ. Jāņem vērā, ka ieķīlātā nekustamā īpašuma tirdzniecības vērtības samazināšanās nav atkarīga no patērētāja gribas un līdz ar to iespējamais risks šādu seku iestāšanās gadījumā nedrīkst tikt pārlikts uz patērētāju.

¹ Guidance for the Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999. p. http://www.ofi.gov.uk/shared_ofi/reports/unfair_contract_terms/of311.pdf

Jāatceras!

Saskaņā ar PTAL grozījumiem, kas stājās spēkā ar 2009.gada 23.jūniju, attiecībā uz kredīta līgumiem, kas noslēgti ar 2009.gada 23.jūniju un kas nodrošināti ar nekustamo īpašumu, kredīta devējs nedrīkst prasīt izsniegtā kredīta papildu nodrošinājumu, pamatojoties uz to, ka kredīta nodrošinājumā esošā nekustamā īpašuma vērtība ir samazinājusies nekustamā īpašuma tirgus izmaiņu dēļ. Tāpat arī atbilstoši šiem grozījumiem kredīta devējs nedrīkst vienpusēji atkāpties no kredīta līguma šāda iemesla dēļ. Ja šie nosacījumi netiek ievēroti, tad attiecīgais līguma noteikums ir uzskatāms par netaisnīgu līguma noteikumu.

Savukārt attiecībā uz līgumiem, kas noslēgti pirms grozījumu spēkā stāšanās (t.i., līdz 2009.gada 23.jūnijam), ja kredīta līgumā ir iekļauts punkts par to, ka kredīta devējs ir tiesīgs veikt iepriekš minētās darbības, šāds līguma noteikums uzskatāms par netaisnīgu un spēkā neesošu līguma noteikumu un līdz ar to kredīta devējam aizliegts šādu noteikumu izmantot attiecībā pret patērētāju.

Gadījumos, kad patērētājs visus līgumā paredzētos kredīta maksājumus ir veicis savlaicīgi un līgumā noteiktajos apjomos, nekustamā īpašuma tirgus vērtības krišanās nevar būt par pamatu papildu nodrošinājuma pieprasīšanai no patērētāja, bet, ja patērētājs šo nosacījumu neizpilda – visas piešķirtās kredīta summas atmaksas pieprasīšanai. Nekustamā īpašuma ķīla, pirmkārt, kalpo kā nodrošinājums gadījumā, kad patērētājs neizpilda savas saistības, turklāt jāņem vērā, ka hipotekārais kredīts tiek ņemts uz ilgu laika periodu un ka hipotekārā kredīta dzēšana notiek pakāpeniski. Tādējādi šādi noteikumi nostāda patērētāju neizdevīgā stāvoklī, salīdzinājumā ar kredīta devēju. Iekļaujot kredīta līgumā šādus noteikumus, kredīta devējs nepamatoti uzliek patērētājiem pienākumu uzņemt atbildību par visu tirgus situāciju Latvijā, kas nekādā veidā nav atkarīga no patērētāja gribas, līdz ar to ignorējot samērīguma principu.

Piemēram,

Bankai ir tiesības lauzt līgumu pirms termiņa un pieprasīt nekavējošu naudas summas atmaksu, ja „no Pušu neatkarīgu apstākļu dēļ ir samazinājusies Bankai iekļātā īpašuma tirgus vērtība vairāk par 25%, salīdzinot ar tā tirgus vērtību, kas ņemta par pamatu Kredīta izsniegšanai un Kredīta ņēmējs nesniedz Bankai pieņemamu papildus kredītsaistību nodrošinājumu”.

„Ja, novērtējot Bankai saskaņā ar Nodrošinājuma līgumiem iekļāto nekustamo īpašumu, tiek konstatēta šī īpašuma vērtības būtiska samazināšanās (t.i., vairāk kā par 25% (divdesmit pieciem procentiem) salīdzinājumā ar to tirgus vērtību, kas ņemta par pamatu Kredīta noteikšanai), Banka var pieprasīt Kredītņēmējam papildus Līguma saistību nodrošinājumu”. Banka var vienpusēji atkāpties no līguma un prasīt kredītņēmēja pirmstermiņa līguma izpildi, ja „iekļātās mantas (tās daļas) vērtība ir būtiski samazinājusies”.

Ja kredīta devējs kredīta līgumā ir ietvēris nosacījumus arī par **citiem tirgus riskiem** (piemēram, ir pazemināts Latvijas valsts kredītreitings, tiek samazināts kredītņēmēja atalgojums), kas nav atkarīgi no patērētāja gribas un rīcības un šādu iespējamo risku seku iestāšanās gadījumā piemēro pret patērētāju negatīvas sekas, piemēram, paredz procentu likmes paaugstināšanu, tad arī šādi noteikumi ir uzskatāmi par netaisnīgiem.

Piemēram,

„Banka ir tiesīga vienpusēji paaugstināt procentu pievienoto likmi, iestājoties šādiem nosacījumiem: ir pazemināts Latvijas valsts kredītreitings; izmaiņas Latvijas vai ārvalstu

monetārajā vai kredītpolitikā izraisa vispārēju kredīta procentu likmju pieaugumu tādā veidā, ka tas negatīvi ietekmē Banku; kredīta ņēmēja bruto ienākumi ir samazinājušies vairāk kā par 20%, salīdzinot ar stāvokli uz Līguma noslēgšanas brīdi”.

Banka ir tiesīga pieprasīt, lai Aizņēmējs pirms Kredīta atmaksas pēdējā datuma atmaksā Kredītu: „ja samazinājusies Aizņēmēja spēja atmaksāt Kredītu (t.i., gadījumi, kad Aizņēmēja ienākumu proporcija (Aizņēmēja ienākumu un izdevumu starpības attiecība pret Kredīta ikmēneša maksājumu) kļūst mazāka, nekā tā ir bijusi uz lēmuma par Kredīta izsniegšanu pieņemšanas brīdi”.

„Aizdevējs ir tiesīgs vienpusējā kārtā palielināt Pievienoto likmi par 2 % (diviem procentiem) sekojošos gadījumos:

(...) b. ja saistībā ar Aizdevēja darbību reglamentējošiem normatīvajiem aktiem (tai skaitā, Finanšu un kapitāla tirgus komisijas izdotajiem un kredītiestādēm saistošiem normatīviem aktiem) ir mainījusies (pasliktinājusies) Aizņēmējam izsniegtā kredīta klasifikācija vai riska pakāpe;
c. ja palielinājušās Aizdevēja izmaksas, kas saistītas ar kredītresursu piesaistīšanu”.

! Sastādot patērētāja kredītēšanas līgumu, kredīta devējam jāņem vērā, ka tajā nedrīkst ietvert tādus līguma noteikumus, kas paredz, ka patērētājs pilnībā uzņemas atbildību par tirgus risku (kas nav atkarīgi no kredīta ņēmēja gribas) iestāšanās negatīvajām sekām.

4.7. Patērētāja tiesību vērsties tiesā ierobežojumi

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 1.pantā noteikto “katrai fiziskajai un juridiskajai personai ir tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā.” Civilprocesa likuma 26.panta pirmajā daļā noteikts, ka “prasību pret fizisko personu ceļ tiesā pēc tās dzīvesvietas”, tomēr Civilprocesa likuma 30.panta pirmajā daļā paredzēts, ka, “slēdzot līgumu, tā slēdzēji var noteikt to pirmās instances tiesu, kurā izšķirami strīdi, kas viņiem varētu celties par šo līgumu vai tā izpildīšanu.” Savukārt saskaņā ar Civilprocesa likuma 491.pantu šķīrējtiesas līgumu var noslēgt rīcībaspējīga fiziskā persona neatkarīgi no pilsonības un dzīvesvietas, Latvijā vai ārvalstī reģistrēta juridiskā persona, kā arī cits privāto tiesību subjekts. Civilprocesa likuma 492.panta pirmajā daļā noteikts, ka šķīrējtiesas līgumu noslēdz rakstveidā un to kā atsevišķu noteikumu (šķīrējtiesas klauzulu) var ietvert jebkurā līgumā.

Gadījumā, ja tiek konstatēta pretruna starp normatīvajos aktos ietvertajām vispārējām un speciālajām tiesību normām, tad saskaņā ar likuma „Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību” 8.panta trešo daļu vispārējā tiesību norma ir spēkā tiktāl, ciktāl to neierobežo speciālā tiesību norma.

Saskaņā ar PTAL 6.panta trešās daļas 7.punktu, kas ir speciālā tiesību norma attiecībā pret Civilprocesa likumā ietvertajām tiesību normām, par netaisnīgu līguma noteikumu uzskatāms noteikums, kas izslēdz vai kavē patērētāja tiesības vērsties patērētāju tiesību aizsardzības iestādēs vai tiesā, paredz strīdu izskatīšanu tikai šķīrējtiesā. Tādējādi saskaņā ar iepriekš minēto netaisnīgs noteikums ir tāds, kas jebkādā veidā izslēdz vai kavē patērētāja tiesības vērsties patērētāju tiesību

aizsardzības iestādēs, izslēdz vai kavē patērētāja tiesības vērsties tiesā, kā arī paredz strīdu izskatīšanu tikai šķīrējtiesā.

Tāpat arī Netaisnīgu līguma noteikumu direktīvas pielikuma 1.punkta q apakšpunktā noteikts, ka par netaisnīgu uzskatāms līguma noteikums, kura mērķis vai sekas ir tādas, ka tas var izslēgt vai kavēt patērētāja tiesības celt prasību tiesā vai izmantot jebkādu citu tiesiskās aizsardzības līdzekļus, jo īpaši, pieprasot patērētājam iesniegt sūdzības tikai šķīrējtiesā, uz ko neattiecas juridiskas normas, nevajadzīgi ierobežojot tam pieejamos pierādījumus vai liekot tam pierādīt faktus, kurus, atbilstoši attiecīgajiem tiesību aktiem, vajadzētu pierādīt citai līguma pusei.

Tādējādi no iepriekš minētā izriet vairāki veidi, kā var tikt ierobežotas patērētāja tiesības vērsties tam piekritīgajā tiesā:

➤ Ja līgumā ietverta šķīrējtiesas klauzula

Ierobežojums attiecībā uz šķīrējtiesas klauzulas iekļaušanu patērētāju līgumos noteikts, jo lielākajai daļai patērētāju nav izpratnes par to, kas ir šķīrējtiesa, kāda ir tās strīda izskatīšanas specifika, process vai izmaksas. Šķīrējtiesas klauzula ir pretrunā labas ticības principam, jo tā ierobežo patērētāja tiesības uz viņam piemērotāko strīda izskatīšanas iestādi. Turklāt saskaņā ar Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 3.punkta noteikumiem tiesnesis atsakās pieņemt pieteikumu, ja puses likumā noteiktajā kārtībā vienojušās par strīda nodošanu izskatīšanai šķīrējtiesā, līdz ar to patērētājam nebūs iespējams vērsties ar prasību vispārējās jurisdikcijas tiesā. Šķīrējtiesas procesam ir sava specifika, tās spriedums nav pārsūdzams, līdz ar to nezināšanas dēļ patērētājs, kas uzskatāms par ekonomiski un/vai intelektuāli vājāko pusi, var zaudēt lietu.

Jānorāda, ka arī Latvijas tiesību zinātņu profesors K. Torgāns saistībā ar PTAL 6.panta trešās daļas 7.punktu ir norādījis, ka: „ļaujot bez ceremonijām patērētājam uzspiest vienu šķīrējtiesnesi un ar to viņam atņemot iespēju uz lietas izskatīšanu tiesā, tiek pārkāpts Patērētāju tiesību aizsardzības likums”.¹ K.Torgāns skaidro, ka šķīrējtiesas process galvenokārt ir domāts strīdu izskatīšanai starp komersantiem, kas noteikts arī UNCITRAL noteikumos (United Nation Commission On International Trade Rule, Arbitration rules, General Assembly Resolution 31/98), kas pārņemti daudzu Latvijas šķīrējtiesu reglamentos.

Vienlaicīgi jāpiebilst, ka PTAL 6.panta trešajā daļā ietverts tikai indikatīvs tādu noteikumu saraksts, ko var uzskatīt par netaisnīgiem, respektīvi, netaisnīgu līguma noteikumu pazīmes.

Arī Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments ir norādījis, ka PTAL 6.panta trešās daļas punktos ir vispārēji noteikti līgumslēdzēju vienlīdzības principa pārkāpuma veidi, raksturojot to pazīmes. Administratīvo lietu departamenta ieskatā, tiesību normās nav iespējams nosaukt visus netaisnīgos līguma noteikumus. Līdz ar to likumdevējs PTAL 5.panta otrajā daļā definēja vispārējas vadlīnijas tiesību normu piemērotājam, pēc kurām tas var apzināt tiesību normās *expressis verbis* nenoteiktos netaisnīgos līguma noteikumus. Tādējādi šķīrējtiesas klauzula ar patērētāju noslēgtā līgumā uzskatāma par netaisnīgu līguma noteikumu, ja konkrētais līguma noteikums atbilst PTAL 6.pantā noteiktajam netaisnīga līguma noteikuma pazīmēm². Tādējādi, ņemot vērā iepriekš minēto,

¹ Torgāns K. Šķīrējtiesas Latvijā: vajadzīgas radikālas pārmaiņas. *Jurista Vārds*, 11.01.2005.

² Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 7.marta spriedumu lietā Nr.C30519003 (SKA-59)

arī līguma noteikums, kas ietver šķīrējtiesas klauzulu, bet neparedz strīdu risināšanu tikai šķīrējtiesā, var tikt vērtēts kā netaisnīgs.

➤ Ja līgumā noteikta līgumiskā piekritība

Ņemot vērā *Civilprocesa likuma* 30.panta pirmās daļas noteikumus, līgumslēdzējas puses var vienoties par pirmās instances tiesu, kurā izskatāmi strīdi, kas varētu rasties saistībā ar noslēgto līgumu. Tomēr līgumiskā piekritība nedrīkstētu ierobežot patērētāja tiesības vērsties ar prasību tajā tiesā, kas strīdam ir piekritīga pēc likuma.

Arī Eiropas Kopienu tiesa attiecībā uz punktu, ar kuru tika noteikta tiesas piekritība pilsētā, kurā neatradās patērētāja dzīvesvieta, bet atradās prasītāja uzņēmuma galvenā mītne, secināja, ka šāds noteikums atbilst Netaisnīgu līguma noteikumu direktīvas pielikuma 1.punkta q apakšpunktam. Eiropas Kopienu Tiesa spriedumā norāda, ka šādi strīdu piekritības noteikumi var apgrūtināt patērētāja ierašanos tiesā un ar to saistītās izmaksas var kļūt par iemeslu, kura dēļ viņā atsakās no jebkādiem tiesiskiem līdzekļiem vai aizstāvības. Tiesa arī secināja, ka šādi noteikumi jāuzskata par netaisnīgiem Netaisnīgu līguma noteikumu direktīvas 3.panta izpratnē, ciktāl tie, nonākot pretrunā ar labas ticības principu, rada līgumā noteikto pušu tiesību un pienākumu būtisku neatbilstību, kas ir neizdevīga patērētājam.¹

Kā pareizi noformēt strīdu risināšanas kārtību līgumā:

- Neietvert līgumā noteikumu, kas satur šķīrējtiesas klauzulu un paredz strīdu risināšanu vienā vai vairākās šķīrējtiesās uzskatāms par netaisnīgu noteikumu PTAL izpratnē, turklāt nav nozīmes, ka noteikumā ir paredzēta izvēles iespēja starp vairākām šķīrējtiesām, jo šāds līguma noteikums izslēdz patērētāja tiesības vēsties vispārējās juridiskās tiesā strīda risināšanai.

Piemēram,

„Līgumslēdzēji vienojas, ka jebkurš strīds, nesaskaņa vai prasība, kas izriet no šī līguma, kas skar to vai tā pārkāpšanu, izbeigšanu vai spēkā neesamību tiks galīgi izšķirts Rīgas šķīrējtiesā, Rīgā, saskaņā ar Latvijas Republikas spēkā esošo likumdošanu un šīs šķīrējtiesas reglamentu viena šķīrējtiesneša sastāvā latviešu valodā uz iesniegto dokumentu pamata”.

- Neietvert līgumā strīdu izskatīšanas kārtību, kas paredz, ka strīds tiks izskatīts pēc prasītāja izvēles (pieļaujot, ka prasītājs varētu būt arī patērētājs) vai nu vispārējās juridiskās tiesā vai kādā no norādītajām šķīrējtiesām. Lai arī šajā gadījumā ir formāli novērsta neatbilstība PTAL 6.panta trešās daļas 7.punkta noteikumiem, tomēr arī konkrētās šķīrējtiesas klauzulas sekas ir identiskas tam, ja līgumā būtu noteikts, ka strīdi risināmi tikai šķīrējtiesā, jo gadījumos, kad prasītājs ir pakalpojumu sniedzējs (kas praksē notiek gandrīz katrā gadījumā) un prasība tiek celta šķīrējtiesā, tad patērētājs nevar „izvairīties” no strīda izskatīšanas šķīrējtiesā un šajā gadījumā tik aizskartās tās pašas patērētāja intereses, kas klasiskās šķīrējtiesas klauzulas gadījumā. Šādu viedokli apstiprina arī Administratīvā rajona tiesa norādot, ka „patērētāja izvēles brīvība varētu realizēties tikai tādā gadījumā, ja šajās [līguma punktā norādītajās] tiesību sargājošajās iestādēs vērstos pats patērētājs. Savukārt gadījumā,

¹ Skatīt, 2000.gada 27.jūnija Eiropas Kopienu tiesas spriedums apvienotajās lietās no C-240/98 līdz C-244/98 *Océano Grupo Editorial u Salvat Editores*, Recueil 22. un 24.punkts.

ja pakalpojuma sniedzējs strīda risināšanai izvēlētos vērsties šķīrējtiesā, patērētājam būtu bijusi liegta izvēles brīvība strīda risināšanas iestādes izvēlē”.¹ Tādējādi arī šāds līguma noteikums nostāda patērētāju savai tiesību realizācijai neizdevīgā stāvoklī un atbilstoši PTAL 6.panta trešās daļas 1.punkta noteikumiem kontekstā ar PTAL 5.panta otrās daļas 5.punkta noteikumiem uzskatāms par netaisnīgu līguma noteikumu.

Piemēram,

„Puses jebkuras neskaidrības un strīdus centīsies atrisināt savstarpējo pārrunu ceļā. Ja vienošanās netiks panākta, tad strīds tiks nodots izskatīšanai saskaņā ar Latvijas Republikas likumdošanu pēc prasītāja izvēles Latvijas Republikas tiesā vai Rīgas apvienotā šķīrējtiesā saskaņā ar šīs šķīrējtiesas reģlamentu viena šķīrējtiesneša sastāvā, kuru ieceļ šķīrējtiesas priekšsēdētājs, latviešu valodā uz iesniegto dokumentu pamata. Šo dokumentu noteikumi uzskatāmi par ietvertiem šajā pantā. Šķīrējtiesas spriedums ir galīgs, nav pārsūdzams un pusēm obligāts.”

- Neparedzēt līgumā no līguma izrietošo strīdu risināšanu vai nu vispārējās jurisdikcijas tiesā vai kādā no līgumā norādītajām šķīrējtiesām pēc aizdevēja izvēles. Lai arī šajā gadījumā tiek tikai formāli novērsta līguma noteikumu neatbilstība PTAL 6.panta trešās daļas 7.punkta noteikumiem, tomēr šajā gadījumā pastāv iespēja, ka kredīta devējs (aizdevējs) izvēlēties iesniegt prasības pieteikumu šķīrējtiesā un šādā gadījumā iestājas analogiskas sekas iepriekš minētajam gadījumam, respektīvi, patērētājs šādā gadījumā nevarēs izvairīties no strīda izskatīšanas izvēlētajā šķīrējtiesā. Turklāt paredzot strīdu izskatīšanas vietu pēc aizdevēja izvēles patērētājam, konstatējot, ka viņa tiesības ir aizskartas pat nepastāv iespēja iesniegt prasības pieteikumu vispārējās jurisdikcijas tiesā, ja tam nepiekrīt aizņēmējs, kas ir tiesīgs izvēlēties strīdu izskatīšanas iestādi.
- Neslēgt ar patērētāju atsevišķu, jau iepriekš sastādītu šķīrējtiesas līgumu kā pielikumu galvenajam līgumam. Arī šādā veidā aizdevuma līgumā iekļautā šķīrējtiesas klauzula (noslēgtais atsevišķais šķīrējtiesas līgums ir nesaraujami saistīts ar aizdevuma līgumu, jo paredz no aizdevuma līguma izrietošo strīdu risināšanas kārtību) būtu uzskatāma par netaisnīgu līguma noteikumu, jo tas vien, ka šķīrējtiesas līgums noslēgts atsevišķa dokumenta formā, neaplicina to, ka šāda vienošanās par strīdu risināšanas kārtību ir apspriesta ar patērētāju.
- Neparedzēt līgumā ar patērētāju iespēju izvēlēties vienu no šādiem diviem kredītlīguma noteikumu kopumiem: noteikumu kopums par domstarpību izšķiršanu šķīrējtiesā paredz zemāku procentu likmi par kredīta izmantošanu, mazāku līgumsodu par maksājumu kavējumiem un mazākus nokavējuma procentus nekā tie būtu gadījumā, ja patērētājs izvēlētos domstarpību izšķiršanu vispārējās jurisdikcijas tiesā.

¹ Skatīt, Administratīvās rajona tiesas 2005.gada 12.augusta spriedums lietā Nr. A42241705 (A2417-05/13), motīvu daļas 14.1.punkts.

Administratīvā rajona tiesa attiecībā uz šķīrējtiesas klauzulu norādīja, ka „patērētāja sākotnējā interese noslēgt līgumu ir saistīta ar pakalpojuma saņemšanu, bet nevis līguma noslēgšanas brīdī jau domāt par strīda risināšanas kārtību. Līdz ar to, tiesas skatījumā patērētājs sākotnējā līguma parakstīšanas stadijā var piekrist jebkuram strīda risināšanas veidam, neiedziļinoties strīda iespējamā risināšanas kārtībā, it īpaši, ja līguma pamatpriekšmeta izpilde tam liekas pieņemama vai attiecīgā brīdī konkrētu apstākļu ietekmē steidzama. Tādējādi ir netaisnīgi piedāvāt patērētājam tādu strīdu risināšanas variantu, kas neatbilst Patērētāju tiesību aizsardzības likuma normām”.¹ Tādējādi patērētāja sākotnējā interese ir saistīta ar aizdevuma saņemšanu, nevis kārtību, kādā tiks risināti no noslēgtā līguma izrietošie strīdi.

Tādējādi nav šaubu, ka patērētājs minētajā gadījumā izvēlēsies noteikumu, kas paredz strīdu izskatīšanu šķīrējtiesā vai pēc kredīta devēja izvēles citā vispārējās jurisdikcijas tiesā, jo šis noteikums patērētājam paredz izdevīgākus noteikumus. Tādā veidā, izvēloties šo noteikumu, patērētājs var noslēgt sev ekonomiski izdevīgāku līgumu nekā tad, ja patērētājs izvēlēsies noteikumu par strīdu izskatīšanu vispārējās jurisdikcijas tiesā. Līdz ar ko ir netaisnīgi piedāvāt patērētājam divus strīdu risināšanas variantus, no kuriem viens neatbilst PTAL normām. Turklāt tas, ka šādā gadījumā patērētājs būs izvēlējis noteikumu par strīdu risināšanu šķīrējtiesā, neapliecinās šī līguma noteikuma apspriešanas faktu.

- Neparedzēt līgumā punktu, kas paredz strīdu izšķiršanu citā tiesā, nekā tā, kura patērētājam ir piekritīga saskaņā ar likumu. Gadījumos, kad līgumā norādītā tiesa vai arī tiesa, kurā pakalpojuma sniedzējs pēc savas izvēles iesniedz prasību pret patērētāju atrodas tālu no patērētāja dzīvesvietas, tādējādi patērētājam, lai tas ierastos tiesā un varētu aizstāvēt savas intereses tiesas procesā ir jāmēro ievērojams attālums no savas dzīvesvietas, piešķir pakalpojuma sniedzējam priekšrocības attiecībā pret patērētāju. Tādējādi šādi līguma noteikumi saskaņā ar PTAL 5.pantā otrās daļas 5.punktu un 6.pantā trešās daļas 7.punktu varētu tikt uzskatīti par netaisnīgiem.

Piemēram,

„Visi strīdi, kas radīsies saskaņā ar šo Līgumu tiks izšķirti Rēzeknes pilsētas tiesā”.

„Strīdi vai domstarpības, ko līgumslēdzējas puses nevarēs atrisināt pārrunu ceļā, tiks izšķirti Latvijas Republikas vispārējās jurisdikcijas tiesā pēc Bankas izvēlēs”.

Attiecībā uz gadījumiem, kad šķīrējtiesas klauzula uzskatāma par netaisnīgu līguma noteikumu un strīds tomēr izskatīts šķīrējtiesā, Civilprocesa likuma 536.pantā ir noteikti izpildu raksta izsniegšanas atteikuma pamati. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 536.pantā 1.punktu tiesnesis atsaka izpildu raksta izsniegšanu, ja konkrēto strīdu var izšķirt tikai tiesa. Tomēr, ja ir jau pieņemts tiesas lēmums par izpildu raksta izsniegšanu saistībā ar šķīrējtiesas spriedumu, Civilprocesa likuma 484.pantā noteikts, ka par spēkā stājušos tiesas nolēmumu, ja ir konstatēti būtiski materiālo vai procesuālo tiesību normu pārkāpumi, var iesniegt protestu. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 483.pantu protestu par spēkā stājušos tiesas nolēmumu Senātam var iesniegt Augstākās tiesas priekšsēdētājs, Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētājs vai ģenerālprokurors.

¹ Administratīvās rajona tiesas 2008.gada 15.oktobra spriedums lietā Nr.A42446507.

Eiropas Kopienu Tiesa attiecībā uz gadījumiem, kad ir jau pieņemts šķīrējtiesas nolēmums ir norādījusi, ka valsts tiesai, kura izskata prasību atcelt šķīrējtiesas nolēmumu, ir jāizvērtē šķīrējtiesas līguma spēkā neesamība un jāatceļ šis nolēmums, pamatojoties uz to, ka minētais līgums ietver negodīgu noteikumu, pat ja patērētājs ir atsaucies uz šo spēkā neesamību nevis šķīrējtiesas procesā, bet tikai procesā, kurā tiek izskatīta prasība par atcelšanu.¹

Līdz ar to ar to arī gadījumos, kad šķīrējtiesa spriedumu ir pieņēmusi, pastāv risks, ka šķīrējtiesas spriedums būs praktiski neizpildāms.

4.8. Patērētāju tiesību ierobežojumi, veicot pirmstermiņa kredīta atmaksu

Patērētāja tiesības uz kredīta pirmstermiņa atmaksu nosaka PTAL 8.panta trešā daļa, saskaņā ar kuru „patērētājam ir tiesības izpildīt savas saistības pirms patērētāja kreditēšanas līgumā noteiktā termiņa. Šajā gadījumā viņam ir tiesības uz kopējo kredīta izmaksu taisnīgu samazināšanu”. Patērētāja tiesības šajā sakarā precizē Noteikumu Nr.692 IV nodaļas „Kopējo kredīta izmaksu taisnīga samazināšana” noteikumi.

Ja patērētājs izmanto tiesības izpildīt savas saistības pirms patērētāja kreditēšanas līgumā noteiktā termiņa, kredīta devējam jāņem vērā šādi nosacījumi:

- patērētāja pienākums ir maksāt tikai kreditēšanas līgumā norādītos maksājumus;
- patērētāja pienākums ir maksāt procentus un citus maksājumus² tikai par to laikposmu, līdz kuram patērētājs pilnībā nokārto savas kredīta saistības. Tādējādi kredīta devējs nedrīkst prasīt patērētājam atlīdzināt līdz līguma darbības beigām visus paredzētos maksājumus. Pretējā gadījumā šāds noteikums uzskatāms par netaisnīgu;

Piemēram,

„Pirmstermiņa atmaksas gadījumā Aizdevējs ir tiesīgs kā atlīdzību prasīt procentu nomaksu par tekošo gadu”.

- patērētājam veicot pirmstermiņa atmaksu, **par samaksas dienu uzskata līgumā noteikto ikmēneša maksājuma veikšanas dienu**. Tādējādi, ja kreditēšanas līgums paredz ikmēneša maksājumus, bet patērētājs izmanto tiesības pildīt kredīta saistības pirms noteiktā termiņa un veic maksājumu citā dienā, nekā noteikts līgumā, par samaksas dienu uzskatāma diena, kurā atbilstoši kreditēšanas līgumam būtu jāveic nākamais maksājums;
- kredīta devējam **nav tiesību prasīt kompensāciju** par kredīta saistību pildīšanu pirms noteiktā termiņa. Tas nozīmē, ka sakarā ar kredīta pirmstermiņa atmaksu kredīta devējs nav tiesīgs kompensēt sev radušos zaudējumus (piemēram, bankas zaudējumus, patērētājam „laužot tekošo procentu likmes periodu”³);
- ja patērētājs izmanto savas tiesības pildīt kredīta saistības pirms noteiktā termiņa un veic pārkreditāciju pie cita kredīta devēja, patērētājam var tikt prasīta tikai **pamatota un**

¹ Skatīt, 2006. gada 26. oktobra Eiropas Kopienu tiesas spriedums lietā C-168/05 *Mostaza Claro*, Rezolutīvā daļa.

² Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 1986.gada 22.decembra direktīvas par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz patēriņa kredītu (87/102/EEK) 1.panta „d” apakšpunktu ar „citiem maksājumiem” tiek saprasti maksājumi, kas ir tieši saistīti ar konkrēto kredītlīgumu.

³ Skatīt, PTAC 2008.gada 11.novembra lēmumu par nevienlīdzīgiem un netaisnīgiem līguma noteikumiem Nr.55-Ig. http://www.ptac.gov.lv/upload/ptac_lemumi/2008/izraksts_lemums_lg_nordea_bank_finland_plc_11.11.2008..pdf

samērīga maksa par pakalpojuma administratīvajiem izdevumiem, ja tādi rodas (Noteikumu Nr.692 30.punkts).

Jāatceras!

Tikai pārkreditācijas gadījumā kredīta devējs drīkst prasīt pamatotu un samērīgu maksu **par administratīvajiem izdevumiem**, ja tādi rodas. Tomēr šādā gadījumā tam jābūt norādītam līgumā un maksa par administratīvajiem izdevumiem nedrīkst pārsniegt patiesās pārkreditācijas pakalpojuma izmaksas.

Kredīta devējam jāņem vērā, ka **administratīvajiem izdevumiem** jābūt:

- ✓ **samērīgiem**
- ✓ **pamatotiem**
- ✓ **pierādāmiem.**

Piemēram,

„Gadījumā, ja Aizņēmējs veic Aizdevuma pirmstermiņa atmaksu, pārkreditējoties un citu kredītiestādi vai sabiedrību, kas sniedz līdzīga rakstura finanšu pakalpojumus, Aizņēmējs maksā Bankai komisijas maksu par Aizdevuma pārkreditācijas dokumentu sagatavošanu vai izskatīšanu 3% (trīs procenta) apmērā no pirmstermiņa atmaksājamās summas, bet ne mazāk kā LVL 50.00 (piecdesmit latu)”. Tā kā šajā gadījumā patērētāja kreditēšanas līgumā nav atrunātas konkrētas izmaksas, kas veido komisijas maksu par pārkreditāciju, kredīta devējam ir jāspēj pamatot, kas tiek iekļauts līgumā noteiktajā komisijas maksā un kādā veidā šīs izmaksas mainās atkarībā no noteiktās 3% likmes.

„Gadījumā, ja aizņēmējs veic aizdevuma pirmstermiņa atmaksu, pārkreditējoties uz citu kredītiestādi vai sabiedrību, kas sniedz līdzīga rakstura finanšu pakalpojumus, aizņēmējs maksā Bankai komisijas maksu saskaņā ar attiecīgajā dienā spēkā esošajiem Bankas apstiprinātajiem pakalpojumu tarifiem”. Šāds noteikums ir uzskatāms par neskaidru, jo formulējums „komisijas maksa” ir pārāk plašs un nav skaidri saprotams, vai saistībā ar pārkreditāciju patērētājam tiek prasīta maksa tieši par pakalpojuma administratīvajiem izdevumiem vai tomēr kompensācija komisijas maksas veidā. Līdz ar to kredīta devējam līgumā attiecībā uz pārkreditācijas pakalpojuma administratīvajiem izdevumiem (ja tādi radušies) būtu jāizvairās no šāda pārāk plaša formulējuma lietošanas.

Nosakot maksu par pārkreditācijas pakalpojuma administratīvajiem izdevumiem (ja izdevumi ir radušies), jāņem vērā, ka šādiem izdevumiem vienmēr ir jābūt tieši saistītiem ar pašu pārkreditācijas pakalpojumu. Piemēram, pārkreditācijas pakalpojuma administratīvajos izdevumos kredīta devējs nedrīkst ieskatīt izdevumus saistībā ar sākotnējā aizdevuma piešķiršanu un apkalpošanu.

! Ja patērētājs izmanto tiesības uz kredīta pirmstermiņa atmaksu, bet neveic pārkreditāciju pie cita kredīta devēja, tad jebkādas kompensācijas vai citu izmaksu samaksas pieprasīšana ir aizliegta¹.

Kredīta atmaksa pirms patērētāja kreditēšanas līgumā noteiktā termiņa ir patērētāja likumīgās tiesības un nav pieļaujama to ierobežošana, tādējādi kredīta devējam, izsniedzot kredītu patērētājam, jāņem vērā un jāreķinās ar patērētāja tiesībām atmaksāt kredītu pirms līgumā paredzētā termiņa.

¹ Saskaņā ar jaunās Eiropas Parlamenta un Padomes 2008.gada 23.aprīļa direktīvas 2008/48/EK par patēriņa kredītlīgumiem un, ar ko atceļ Direktīvu 87/102/EEK noteikumiem, noteiktos gadījumos būs iespējams pieprasīt kompensāciju par zaudējumiem, kas radušies kredīta pirmstermiņa atmaksas rezultātā. Tiesības uz kompensāciju ar zināmiem priekšnoteikumiem paredz minētās direktīvas 16.pants.

Šādā gadījumā kredīta devējs nedrīkst pieprasīt no patērētāja kompensāciju, piemēram, papildu atlīdzības (izdevumu) veidā par zaudējumiem, kas tā sakarā kredīta devējam rodas.

Ja kredīta devējs patērētāja kredītēšanas līgumā paredz noteikumus, ar kuriem tiek pārkāptas Noteikumu Nr.692 prasības attiecībā uz kopējo kredīta izmaksu taisnīgu samazināšanu (26.-28.punkts un 30.punkts), tad šādi līguma noteikumi ir uzskatāmi par netaisnīgiem.

Piemēram,

„Ja Kredītņēmējs veic Kredīta vai tā daļas pirmstermiņa atmaksu citā dienā, ne Bāzes likmes apmēra maiņas dienā, Kredītņēmējs samaksā Bankai Procentus, kas tiek aprēķināti no pirmstermiņa atmaksātās Kredīta summas par laika posmu līdz Bāzes likmes apmēra maiņas dienai”.

„Ja nomnieks vēlas pirms Maksājumu grafikā noteiktā termiņa samaksāt vienu vai vairākus nomas maksājumus, tad šajā gadījumā nomnieka pienākums ir samaksāt Iznomātājam Priekšapmaksas kompensāciju”.

Saskaņā ar Noteikumu Nr.692 29.punktu par tiesību izmantošanu pildīt kredīta saistības pirms noteiktā termiņa patērētājs rakstiski informē kredīta devēju. Tādējādi vienīgais nosacījums kredīta pirmstermiņa atmaksai ir kredīta devēja informēšana rakstiskā formā, lai nerastos domstarpības par kredīta pirmstermiņa atmaksas faktu. Atbilstoši Noteikumu Nr.692 17.5.apakšpunktam kredīta devēja pienākums līgumā ir norādīt informāciju par tiesībām uz kredīta pirmstermiņa atmaksu un pirmstermiņa atmaksas procedūru, kā arī par kredīta devēja tiesībām saņemt ar pārkreditāciju saistīto izdevumu atlīdzību (ja tāda paredzēta). Kredīta devējam jāņem vērā, ka šādā gadījumā ir nepieciešams pārliecināties, vai norādītais informēšanas veids neierobežo patērētāja tiesības uz pirmstermiņa atmaksas veikšanu, proti, tas ir pieejams jebkuram kredīta ņēmējam.

Ja šāda procedūra nav paredzēta, Noteikumi Nr.692 nenosaka konkrētu formu, kādā patērētājs var informēt kredīta devēju par kredīta pirmstermiņa atmaksu (piemēram, maksājuma uzdevumā, pa e-pastu, sūtot vēstuli u.c.). Līdz ar to, ja patērētājs par vēlmi veikt kredīta pirmstermiņa atmaksu informē kredīta devēju, norādot to maksājuma uzdevumā, tad arī šāda veida informēšana ir atbilstoša Noteikumu Nr.692 29.punkta prasībām un ir uzskatāms, ka patērētājs ir izpildījis Noteikumu Nr.692 29.punktā noteikto informēšanas pienākumu.

Papildus jāņem vērā, ka Noteikumu Nr.692 prasības attiecas arī uz gadījumiem, kad patērētājs veic daļēju kredīta pirmstermiņa atmaksu. Šajā gadījumā kredīta devējam jāņem vērā, ka Noteikumi Nr.692 nosaka patērētāja tiesības uz kredīta izmaksu attiecīgu samazinājumu, veicot kredīta pirmstermiņa atmaksu, neatkarīgi no tā, vai atmaksa tiek veikta pilnībā vai daļēji. Tādējādi arī kredīta pirmstermiņa daļējas atmaksas gadījumā kredīta devējam ir pienākums nodrošināt patērētājam tiesības uz taisnīgu kopējo kredīta izmaksu samazināšanu (attiecīgi jāsamazina maksājumu skaits un procentu maksājumi).

Attiecībā uz maksājumu grafiku Noteikumi Nr.692 nenosaka kredīta devēja pienākumu pārslēgt maksājumu grafiku ik reizi, kad patērētājs veic kredīta daļēju atmaksu pirms termiņa. Tomēr tajā pašā laikā, nepārslēdzot maksājumu grafiku, patērētājam netiek nodrošināta kredīta izmaksu attiecīga samazināšana. Noteikumi Nr.692 šādos gadījumos neaizliedz kredīta devējam prasīt patērētājam par attiecīgo pakalpojumu - jauna maksājumu grafika sagatavošanu un izsniegšanu - cenrādī norādīto maksu.

4.9. *Netaisnīgi noteikumi galvojuma līgumos*

Saskaņā ar Civillikuma 1692.pantu galvojums ir „ar līgumu uzņemts pienākums atbildēt kreditoram par trešās personas parādu, neatsvabinot tomēr pēdējo no viņas parāda.” Galvojuma pamatā ir blakus saistība, kuras uzdevums ir kalpot par citas galvenās parādu saistības nodrošinājumu. Turklāt galvojuma institūtam ir arī svarīga ekonomiska nozīme, jo tas stimulē parādu atdošanu un parādu saistību nokārtošanu, jo iepretim kreditoram stāv divas saistītās personas, no kurām kreditors var saņemt parādu – galvenais parādnieks un galvnieks.¹

2009.gada 23.jūnijā stājās spēkā likums „Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā”, ar kuru PTAL 4.¹ pants tika papildināts ar otro daļu, kas paredz: „Šā likuma 5. un 6.panta noteikumi piemērojami arī tādām tiesiskajām attiecībām, kuras uz līguma pamata tiek nodibinātas starp fizisko personu un ražotāju, pārdevēju vai pakalpojuma sniedzēju saskaņā ar līgumu, kas noslēgts ar patērētāju, tajā skaitā par patērētāja līgumsaistību izpildes nodrošināšanu ar ķīlu vai galvojumu, ja šādu attiecību nodibināšana nav saistīta ar minētās fiziskās personas saimniecisko vai profesionālo darbību”. Tomēr arī tiesiskajās attiecībās, kas radušās pirms minēto grozījumu spēkā stāšanās, galvnieks un ķīlas devējs (fiziskas personas), neskatoties uz to, ka PTAL 1.panta 3.punktā tas nav pieminēts tieši, bauda aizsardzību pret netaisnīgiem līguma noteikumiem līgumos par patērētāja līgumsaistību izpildes nodrošināšanu ar ķīlu vai galvojumu, ja šādu attiecību nodibināšana nav saistīta ar minētās fiziskās personas vai aizņēmēja saimniecisko vai profesionālo darbību. Iepriekš minēto viedokli apstiprina arī Administratīvās rajona tiesa² norādot, ka, iestājoties noteiktiem apstākļiem, galvnieks būs pielīdzināms patērētājam, jo galvniekam būs pienākums izpildīt aizdevuma līgumā paredzētās saistības, neskatoties uz to, ka galvnieks pats no aizdevēja nekādu labumu nav saņēmis. Minētajā spriedumā tiesa ir arī norādījusi, ka galvojuma līgums nevarētu pastāvēt bez aizdevuma līguma, jo tas ir noslēgts, tikai pamatojoties uz aizdevuma līgumu, kā arī no paša aizdevuma līguma izriet, ka tas netiktu noslēgts, ja nebūtu noslēgts galvojuma līgums. Līdz ar to galvojuma līgums kā aizdevuma līguma garantijas veids ir būtisks nosacījums aizdevuma saņemšanai.

Galvojuma līgumos visbiežāk ir sastopami netaisnīgie līguma noteikumi, kas satur šķērējtiesas klauzulu. Galvojuma līgumos ir iekļauti arī vairākums no tiem netaisnīgajiem līguma noteikumiem, kas sastopami kredīšanas līgumos. Bieži arī galvnieks tiek nostādīts ļoti neizdevīgā stāvoklī tādā veidā, ka tam netiek izsniegts aizdevuma līguma eksemplārs ar aizdevuma atmaksas grafiku, līdz ar ko tam nav zināmi visi aizdevuma līguma saistošie noteikumi. Tādējādi galvnieks nevar patstāvīgi sekot līguma saistību izpildei, lai konstatētu to pārkāpumu un savlaicīgi reaģētu, jo tam netiek sniegta arī informācija par aizdevuma līguma izpildi. Turklāt nav taisnīgi pret galvnieku arī tas, ka kredīta devējs informē galvnieku par aizņēmēja parādu jau brīdī, kad aizņēmējs savas saistības nav pildījis ilgstoši, līdz ar ko saskaņā ar līguma noteikumiem ir aprēķinātas papildus sankcijas. Lai izvairītos no gadījumiem, kad galvnieka tiesības varētu tikt pārkāptas, jo tas nevar laicīgi konstatēt, ka ir iestājies saistību neizpildes gadījums un attiecīgi rīkoties, kredīta devējam būtu jānodrošina iespēja galvniekam iepazīties ar aizdevuma atmaksas situāciju un laicīgi tas jāinformē gadījumos, kad aizņēmējs kavē saistību izpildes termiņu vai nepienācīgi pilda savas līgumā uzņemtās saistības.

¹ Skatīt, LR Civillikuma komentāri, Saistību tiesības (1401 – 2400.p.), Prof. K.Torgāna vispārīgā Zinātniskā redakcijā. Rīga, 2000, 176.lpp.

² Administratīvās rajona tiesas 2009.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.A42611707.

Tāpat arī ir svarīgi līgumā neiekļaut noteikumus, kas paredz to, ka galvnieks piekritis iespējamās kredīta summas palielinājumam, lai arī netiek noslēgti grozījumi pašā galvojuma līgumā. Šādas līguma punkta redakcijas iekļaušanas rezultātā galvniekiem tiek izslēgta iespēja saņemt informāciju par aizdevuma summas lielumu, par kuru tie uzņēmušies galvojuma saistību. Tas var novest pie situācijas, kad galvniekam nezinot un neakceptējot palielināto kredīta summu, parādnieks šādu punktu izmanto ļaunprātīgi, piemēram, nemaksājot kredītu (tā palielināto summu). Līdz ar to būtu nepieciešams novērst šādu situāciju rašanos, ņemot vērā galvojuma saistības būtību un to, ka galvnieks praktiski atbild kā pats parādnieks kredīta devēja priekšā. Situācijās, kad patērētājs vēlas palielināt aizdevuma summu, pašā patērētāja interesēs ir atrast konkrēto galvnieku vai citu galvnieku, lai tas parakstītu galvojuma līguma grozījumus. Ņemot vērā iepriekš minēto, nedrīkst izslēgt galvnieka likumīgās tiesības akceptēt palielināto galvojuma saistības apmēru.

Turklāt Civillikuma 1696.pantā noteikts, ka „Ja pēc galvojuma saistības uzņemšanās bez galvnieka līdzdalības un piekrišanas notiek vienošanās starp kreditoru un parādnieku par parāda saistību grozīšanu, tad galvniekam šāda saistību grozīšana ir saistoša tikai tad, ja tā viņam zināma un galvnieks to ir pozitīvi akceptējis”.¹ Savukārt iepriekš sastādīta tipveida galvojuma līguma parakstīšana nav atzīstama par galvojuma saistības palielinājuma pozitīvu akceptēšanu. Turklāt galvojuma līguma parakstīšana brīdī galvniekam ir zināma tikai tā summa, par kuru tas sākotnēji uzņemas galvojuma saistību. Šāds līguma noteikums būtu vērtējams kā netaisnīgs līguma noteikums saskaņā ar PTAL 6.panta trešās daļas 1.punktu kontekstā ar PTAL 5.panta otrās daļas 5.punkta noteikumiem.

Piemēram,

„Ar noslēgto Galvojuma līgumu uzņemtās saistības attiecas uz Aizdevuma līgumu par Sākotnējo pamatsummu un iespējamiem tās grozījumiem nākotnē. Par galveno parādu uzskatāma Aizdevuma līgumā iekļautā Sākotnējā pamatsumma un tās iespējamais palielinājums līguma grozījumos”.

Lai novērstu iepriekš minētajā līguma noteikumā konstatētās neatbilstības PTAL regulējumam, līguma noteikumā varētu iekļaut noteikumu, kurš paredzētu, ka galvnieks, noslēdzot galvojuma līgumu, bez atsevišķas rakstveida piekrišanas vai galvojuma līguma grozījumiem, piekrīt tikai tādiem nodrošinātā aizdevuma līguma grozījumiem kā 1) aizdevuma līgumā paredzēto maksājumu datuma pārceļšana; 2) aizdevuma līgumā paredzēto maksājumu atvaļinājums; 3) aizdevuma procentu likmes izmaiņas, līgumā paredzēto saistību restrukturizācija/kapitalizācija, ja tā nav saistīta ar papildus naudas summu izmaksu aizņēmējam.

Ņemot vērā to, ka galvojuma līgums ir specifisks līgumu veids, kas bieži tiek noslēgts paralēli patērētāja kredītēšanas līgumam, kā arī to, ka *Civillikums* satur atsevišķu sadaļu par galvojuma līgumiem, īpaša uzmanība būtu jāpievērš tam, lai galvnieks, parakstot galvojuma līgumu, neatteiktos no savām likumīgajām tiesībām, jo arī tāds līguma noteikums, kas nosaka, ka patērētājs atsakās no savām likumīgajām tiesībām, ir vērtējams kā netaisnīgs līguma noteikums saskaņā ar PTAL 6.panta trešās daļas 1.punktu kontekstā ar PTAL 5.panta otrās daļas 5.punktu.

¹ LR Civillikuma komentāri, Saistību tiesības (1401 – 2400.p.), Prof. K.Torgāna vispārīgā Zinātniskā redakcijā. Rīga, 2000, 191.lpp.

4.10. Cita veida netaisnīgi līguma noteikumi

Kredīta devējs nav tiesīgs iekļaut patērētāju kreditēšanas līgumos noteikumus, kas paredz kreditoram pārāk plašas un nepamatotas dažāda veida tiesības, kas nepamatoti ierobežo patērētāja tiesības, tādējādi pārkāpjot labas ticības principu.

Patērētāju kreditēšanas līgumos nevajadzētu iekļaut noteikumus, kuri:

- noteic, ka patērētājam ir jāuzņemas atbildība par citas personas uzņemtajiem pienākumiem, kas nekādā veidā nav saistīti ar paša patērētāja rīcību. Saskaņā ar Civillikuma 1519.pantā noteikto, darījuma dalībnieki iegūst tiesības un uzņemas pienākumus katrs tikai sev.

Piemēram,

„Aizņēmējam ir pienākums nodrošināt regulāru Galvinieka darba algas iemaksu Galvinieka kontā „(.)” AS visā Aizdevuma līguma darbības laikā”.

- ir pretrunā ar Civillikuma 2074.pantu un Civilprocesa likuma noteikumiem par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē par brīvu cenu un līdz ar to ir atzīstami par netaisnīgiem.

Piemēram,

„Ar šī līguma parakstīšanu ķīlas devējs apņemas piecu darba dienu laikā no šī līguma noslēgšanas dienas iesniegt Bankai notariāli apliecinātu pilnvaru, ar pārpilnvarojuma tiesībām nekustamā īpašuma pārdošanai. Puses nosaka, ka Banka ir tiesīga uzsākt veikt pilnvarā noteiktās darbības tikai aizdevuma līgumā noteikto saistību neizpildes vai nepienācīgas izpildes gadījumā.”

„Bankai ir tiesības Aizdevuma līgumā noteikto aizņēmēja saistību vai šajā līgumā noteikto ķīlas devēja saistību neizpildes gadījumā nekavējoties pārdot nekustamo īpašumu par brīvu cenu pēc saviem ieskatiem un bez iepriekšēja brīdinājuma un saskaņošanas ar ķīlas devēju. Mantas atsavināšanas gadījumā Banka rīkojas kā ķīlas devēja pilnvarnieks. Nekustamais īpašums var tikt pārdots uz Līguma 2.3.1.punktā minētās pilnvaras pamata tikai aizdevuma līgumā noteikto saistību neizpildes vai nepienācīgas izpildes gadījumā. Puses nosaka, ka šī līguma darbības ietvaros saistību neizpildi vai nepienācīgu izpildi apliecina Bankas attiecīga satura paziņojums aizņēmējam un tam papildus nav nepieciešams Latvijas Republikas tiesas vai Aizdevuma līgumā noteiktās šķīrējtiesas spēkā stājies nolēmums par parāda summas piedziņu.”¹

- izraisa situāciju, kad par pārkāpumu vai nebūtisku riska palielinājumu kredīta devējs izmanto līgumā noteiktās tiesības nesamērīgi ar patērētāja izdarīto pārkāpumu vai riska palielinājumu

Piemēram,

„Bankai ir tiesības pieprasīt no aizņēmēja pastiprināt savu aizņēmuma līgumā noteikto saistību izpildi ar laulātā vai citu trešo personu galvojumu.”

„Ja aizņēmējs nenodrošina vai nav spējīgs nodrošināt savu saistību izpildi, aizņēmējam pēc Bankas pirmā pieprasījuma jānodod iekļāto īpašumu bankas glabāšanā (uzraudzībā), kā arī nekavējoties jāizpilda citi Bankas rīkojumi attiecībā uz iekļāto īpašumu.”

- paredz kreditoram tiesības pieprasīt nekustamā īpašuma novērtēšanu par saviem līdzekļiem, ievērojot, ka nav noteikts, cik bieži un pastāvot kādiem apstākļiem nekustamā īpašuma novērtēšana ir veicama. Tādējādi kreditors var neierobežotā daudzumā pieprasīt patērētājam veikt nekustamā īpašuma novērtēšanu, patērētājam maksājot par novērtēšanu.

Piemēram,

„Aizņēmējam ir pienākums 10 (desmit) darba dienu laikā pēc Aizdevēja pieprasījuma par saviem līdzekļiem veikt Nekustamā īpašuma novērtējumu pie Aizdevēja akceptēta nekustamo īpašumu vērtētāja un iesniegt Aizdevējam minēto novērtējumu”.

- paredz augstāku komisijas maksu par pakalpojumu gadījumā, ja patērētājs iepriekš ir kavējis kredīta atmaksas termiņus, neskatoties uz to, ka patērētājs jau par minēto pārkāpumu ir samaksājis līgumsodu¹.

¹ Quick loans giving rise to curious costs. http://www.kuluttajavirasto.fi/en-GB/090109_eng/